

Konkursdebitors advokats taushetsplikt overfor konkursboet

Kandidatnummer: 552

Leveringsfrist: 25.november 2008

Til sammen 16 636 ord

23.02.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstillingen	1
1.2	Fremstillingens metode	1
1.3	Terminologi	2
<u>2</u>	<u>GENERELT OM TAUSHETSPLIKTEN FOR ADVOKATER</u>	<u>2</u>
2.1	Rettsgrunnlag	2
2.2	Hva er taushetsplikt?	4
2.3	Begrunnelse og formål for taushetsplikten	5
2.4	Skillet mellom sterk og svak taushetsplikt	7
2.5	Konsekvenser ved brudd	8
2.6	Hvitvaskingsloven	9
2.7	Vilkår for taushetsplikt	10
2.7.1	Hvem er taushetsforpliktet?	10
2.7.2	Opplysningene må være ”betrodd”	11
2.7.3	Kravet til at betroelsen er skjedd ”i deres stilling”	13
<u>3</u>	<u>HVEM ER TAUSHETSPLIKTEN TIL VERN FOR?</u>	<u>14</u>
3.1	Innledning	14
3.2	Hvem har krav på hemmelighold?	14
3.3	Selskap som klient	15

<u>4</u>	<u>BORTEFALLSGRUNNER FOR TAUSHETSPLIKT</u>	<u>15</u>
4.1	Samtykke	15
4.1.1	Hvor langt rekker samtykke?	16
4.2	Konkludent atferd og passivitet	17
4.3	Hvem kan samtykke?	18
4.3.1	Klienten er et selskap	19
4.3.2	Klienten er død	20
4.3.3	Nødrett og andre unntak	21
<u>5</u>	<u>DEN VIDERE FREMSTILLINGEN</u>	<u>21</u>
<u>6</u>	<u>GENERELT OM KONKURS</u>	<u>22</u>
6.1	De alminnelige vilkår for å begjære konkurs	22
6.2	Formålet med konkursbobehandlingen	23
<u>7</u>	<u>SKYLDNERENS OPPLYSNINGSPLIKT</u>	<u>24</u>
7.1	Innholdet i opplysningsplikten	24
7.2	Bevisopptak	26
7.3	Konkursloven § 105 som virkemiddel	26
7.4	Kan man få dom på at skyldneren plikter å frita?	27
<u>8</u>	<u>REGNSKAPSFØRERS OG REVISORS BISTANDSPLIKT</u>	<u>29</u>
<u>9</u>	<u>REKSTENADVOKATENES TAUSHETSPLIKT, RT 1983 S. 430</u>	<u>30</u>
9.1	Gjengivelse av sentrale deler av dommen	30

9.2	Rettskildeverdi	34
10	<u>ADVOKATENS TAUSHETSPLIKT I KONKURS</u>	35
10.1	Beskrivelse av situasjonen	35
10.2	Betroelseskravet i konkurs	37
10.3	Hvem er taushetsplikten ment å verne i en konkurssituasjon?	38
10.4	Hvem kan samtykke til å frita advokaten fra taushetsplikten når selskapet går konkurs?	40
10.5	Delvis samtykke	42
10.6	Betydningen av skillet mellom sterk og svak taushetsplikt i konkurs	42
11	<u>UTENLANDSK RETT</u>	43
11.1	Generelt	43
11.2	Dansk rett	43
11.3	Gjennomgang av en dansk dom	45
12	<u>SELVINKRIMINERING I KONKURSSAKER</u>	47
13	<u>OPPSUMMERING OG VURDERING AV RETTSTILSTANDEN</u>	49
14	<u>LITTERATURLISTE</u>	54

1 Innledning

1.1 Problemstillingen

Oppgaven omhandler behovet for harmonisering mellom reglene som regulerer taushetsplikten for advokater og konkurslovens regler om skyldnerens opplysningsplikt. Selve problemstillingen er snever, men jeg vil i tillegg ta for meg taushetsplikten generelt, berøre områder hvor det kan trekkes paralleller, og bruke stoff fra områder som etter min mening kan gi veiledning og innspill i forhold til spørsmålene knyttet til problemstillingen.

1.2 Fremstillingens metode

I det følgende vil jeg kort beskrive taushetsplikten generelt, og videre også gi en kort beskrivelse av hva som skjer i en konkurssituasjon. Taushetsplikten generelt behandles fordi jeg anser det som nødvendig å redegjøre for den gjeldende oppfatning rundt denne, for så å kunne si noe om taushetsplikten i forhold til den spesielle situasjonen en konkurs er, og hvilke regler som da gjelder.

I tillegg til å studere lovtekst, forarbeider, litteratur og rettspraksis har jeg intervjuet rundt 10-12 advokater (noen var i gruppe), enten ved å besøke advokatkontoret eller på telefon. Etter hvert som jeg arbeidet med oppgaven ble jeg klar over at det var vanskelig å finne både praksis og litteratur om temaet. Jeg ble derfor interessert i å finne ut om oppgavens problemstilling;

- er en problemstilling som advokatene ikke i særlig grad støter på i sitt arbeid,
- om praksis fungerer på en måte som uthuler taushetsplikten,
- eller omvendt, at konkursboet ved bostyrer ofte opplever at konkursdebitors advokat ikke ønsker å gi opplysninger henvist til taushetsplikten, uten at vedkommende nødvendigvis foretar en vurdering av hvilke opplysninger som faller inn under taushetsplikten, og hvilke som ikke gjør det.

Underveis i fremstillingen vil de opplysninger og synspunkt jeg har fått gjennom å ha disse samtalene flettes inn der det naturlig passer. Jeg vil ikke henwise med navn av den grunn at vi i samtalene ble enige om at det ikke var nødvendig for verdien av opplysningene de kom med. Flere foretrakk også dette fordi det ble lettere ”å tenke høyt”, komme med eksempler, meninger, og ytringer satt på spissen.

1.3 Terminologi

Personen eller selskapet som er gått konkurs omtales gjerne som ”skyldneren”, ”konkursdebitor”, eller kun ”debitor”. Lov om gjeldsforhandling og konkurs, konkursloven, lov av 8. juni 1984 nr. 58, heretter forkortet kkl. omtaler konkursdebitor som ”skyldneren”. Jeg vil i denne oppgaven følge lovens terminologi. Begrepet ”skyldneren” benytter jeg uavhengig av om det er en personlig konkurs, eller om det er en juridisk person som er tatt under konkursbehandling. Når kkl. bruker begrepene ”sammenslutning eller stiftelse”, følger det av forarbeidene at disse begrepene ”tar sikte på å dekke alle juridiske personer, jfr. tilsvarende uttrykksmåte i flere andre paragrafer i utkastet. Således vil også offentligrettslige rettssubjekter dekkes om disse kan gå konkurs”¹. I denne fremstillingen vil jeg benytte meg av begrepet ”selskap”. Når dette benyttes sikter jeg til aksjeselskap, og det er hovedsakelig oppgavens problemstilling i forhold til aksjeselskaper denne fremstillingen omhandler.

2 Generelt om taushetsplikten for advokater

2.1 Rettsgrunnlag

Taushetsplikt for advokater kan følge av en rekke ulike hjemmelsgrunnlag². Blant annet kan advokatens taushetsplikt forankres i fundamentale menneskerettigheter. Det følger av

¹ NOU 1972:20 på side 178.

² Se Svalheim (1996) på side 8 flg.

praksis³ fra Den europeiske menneskerettsdomstolen, forkortet EMD, at advokaters taushetsplikt er beskyttet av Den europeiske menneskerettskonvensjon, forkortet EMK, artikkel 8.

” 1. Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse.

2. Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.”

EMK artikkel 8 gir et helt generelt vern om privatliv og korrespondanse. Regelen er gjennom menneskerettsloven, lov av 21. mai nr. 30 § 2 nr. 1 gjort til norsk rett, med forrang overfor annen lovgivning jf. § 3.

Den plikt som Norge har til å verne fortroligheten mellom klient og advokat er ivaretatt ved bestemmelsen i Straffeloven, lov av 22. mai 1902 nr.10, heretter kalt strl. § 144. Strl. § 144 slår fast at overtredelse av taushetsplikten kan medføre straffansvar. Bestemmelsen inneholder to kvalifikasjoner, den alminnelige rettsstridsreservasjonen og videre at det må dreie seg om ”hemmeligheter som er betrodd” og det må være skjedd ”i stillings medfør”. Hva som ligger i dette skal jeg gå grundig inn på senere under punkt 2.7.2 og 2.7.3.

I tillegg til straffelovens bestemmelse finnes det bestemmelser i spesiallovgivningen som er av praktisk betydning for advokater. Slike bestemmelser er for eksempel Eiendomsmeglingsloven, lov av 16. juni 1989 nr. 53 § 5-1, Kkl. § 160 og Forvaltningsloven, lov av 10. februar 1967 § 13 b. Videre har vi Regler for god advokatskikk utarbeidet av Advokatforeningen, nå nedfelt i forskrift 20. desember 1996 nr.

³ Se EMD-1999-50882. Petri Sallinen og andre mot Finland.

1161 (advokatforskriften) kapittel 12⁴, og De europeiske regler for god advokatskikk vedtatt av CCBE 28.10.1988⁵. For privatansatte advokater kan det også gjelde særlige taushetspliktsbestemmelser, f. eks. forretningsbankloven, lov av 24. mai 1961 nr. 2 § 18⁶.

Prosesslovgivningen inneholder bestemmelser som regulerer forholdet mellom taushetsplikten og vitneplikten. Bestemmelsene finner vi i Tvisteloven, lov av 17. juni 2005 nr 90 § 22-5, heretter forkortet tvl, og i Straffeprosessloven, lov av 22. mai 1981 nr 25 § 119, heretter forkortet strprl. Disse reglene forbyr domstolene å motta bevisførsel om forhold som faller inn under den ”kallsmessige” taushetsplikten, hvis ikke den som har krav på hemmelighold samtykker til at forklaring kan gis.

Oppgavene omhandler et problem som oppstår i det juridisk ulendte terrenget mellom skyldnerens opplysningsplikt i medhold av kkl. § 101, og fritak fra forklaringsplikt som advokaten har i medhold av sin kallsmessige taushetsplikt etter tvl. § 22-5 og strprl. § 119.

2.2 Hva er taushetsplikt?

Problemstillingen her er altså hva begrepet ”taushetsplikt” omfatter. At advokaten må bevare taushet slik det er fastsatt i loven dersom kriteriene ”betrodd” og ”i stillings medfør”, som blir gjennomgått nedenfor, er klart. Spørsmålet er om taushetsplikten omfatter noe mer. Faller en mer vidtgående diskresjonsplikt som kan oppstilles etter reglene for god advokatskikk også innenfor taushetsplikten? I henhold til advokatforskriften punkt 2.3.2 må advokaten behandle opplysninger han blir kjent med gjennom sitt virke som advokat fortrolig, også når disse ikke omfattes av hans lovbestemte

⁴ Den Norske Advokatforening har utarbeidet regler for god advokatskikk. Reglene er stadfestet av Kongen og har virkning som forskrift, jf. domstolloven § 224 annet ledd. De omfatter dermed alle praktiserende advokater i Norge.

⁵ Se Wilhelmson og Woxholth (2003) vedlegg 3 på side 214 flg.

⁶ Kommentar til Regler for god advokatskikk punkt 2.3.2 første ledd.

<http://www.advokatforeningen.no/Etiske-regler/Advokatforeningens-etiske-retningslinjer-og-veiledninger/Regler-for-god-advokatskikk-med-kommentarer2/Alminnelige-prinsipper/Fortrolighet/#2.3.2> [sitert 11/9-2008].

taushetsplikt. Punkt 2.3.2 går på plikten til å være diskre, som for eksempel at en advokat ikke skal sitte og legge ut om en motpart for venner og bekjente under et restaurantbesøk, selv om dette ikke er taushetsbelagte opplysninger. Denne diskresjonsplikten vil jeg avgrense mot i denne fremstillingen, av den grunn at diskresjonsplikten går på andre sider i advokaters yrkesliv enn det oppgaven har som tema. Spørsmålet om konkursdebitors advokat har overholdt sin diskresjonsplikt eller ikke, vil ikke være en sentral og praktisk problemstilling i forhold boet, og boets adgang til å få opplysninger fra skyldnerens advokat.

2.3 Begrunnelse og formål for taushetsplikten

I Regler for god advokatskikk finner vi bestemmelsene om taushetsplikt i punkt 2.3. Punkt 2.3.1 lyder slik:

"Det er av sentral betydning for advokatens virke at klienter og andre kan gi advokaten opplysninger som advokaten er forpliktet til ikke å meddele videre. Advokatens plikt til å behandle opplysningene fortrolig, er en nødvendig forutsetning for tillit og er således en grunnleggende og overordnet rett og plikt for advokaten.

Advokatens plikt til å bevare taushet om opplysninger han mottar, fremmer rettspleien så vel som klientens interesser og har derfor krav på en særlig beskyttelse fra statens side".

Det grunnleggende prinsipp er at enhver person skal kunne gå til en advokat ved behov for hjelp til å ivareta og utnytte sin rettsstilling uten at den informasjon vedkommende gir til advokaten blir brukt mot ham, eller blir meddelt til uvedkommende. Dette er et prinsipp som gjelder helt generelt, og det er her ikke spørsmål om hva slags opplysninger det er snakk om, eller om det er nødvendig med taushetsplikt for akkurat disse opplysningene⁷.

Taushetsplikten generelt kan begrunnes med blant annet personvern. Det uttales flere steder i rettspraksis at taushetsplikten er til for å beskytte fortroligheten mellom advokat og klient, se blant annet Rt. 2006 s. 633 avsnitt 36. Et ønske om å beskytte fortroligheten gjelder både

⁷ Svalheim (1996) på side 3.

som hensyn bak så vel for advokater som yrkesgruppe, som for de andre profesjoner som er nevnt i bestemmelsen. Advokater vil i utøvelsen av sitt yrke ha behov for å kunne ha en åpen kommunikasjon med klienten. Klienten skal kunne gi advokaten opplysninger uten å bekymre seg for at opplysningene utleveres. Dersom klienten ikke kan stole på at de opplysningene han gir blir mellom vedkommende og advokaten, med mindre han gir beskjed om noe annet, vil det kunne føre til at nødvendig opplysninger ikke blir gitt. Klienten vil da i noen tilfeller holde tilbake, eller bare fortelle enkelte sider av saken, for å beskytte seg selv og sine nærmeste. Det er helt grunnleggende for en åpen og ærlig kommunikasjon mellom advokater og deres klienter, at klienten har visshet om at informasjonen han gir ikke blir misbrukt, eller kommer andre til kunnskap uten hans samtykke. Dette idealet er avhengig av at heller ikke loven forplikter advokaten til å gå videre med opplysninger han er blitt kjent med gjennom sitt arbeid for klientene⁸.

Elementet av fortrolighet og diskresjon er en grunnleggende forutsetning for at advokater skal utøve sin gjerning på best mulig måte. Kvaliteten på advokatens arbeid vil også være avhengig av tillitsforholdet dem i mellom. Desto mer som holdes tilbake fra klienten side, jo vanskeligere vil advokatens arbeid for å fremme sin klients interesse være. Som det uttales i Rt 2008 s.158;

*”Den taushetsplikt som advokater er pålagt, er en grunnleggende yrkesforutsetning for advokatvirksomhet...”*⁹.

Dette er et viktig prinsipp i enhver sivilisert rettsstat. I Europarådets rekommandasjon av 25. oktober 2000 om fri utøvelse av advokatvirksomhet er det i prinsipp 1 punkt nummer 6 uttalt følgende om viktigheten av tillitsforholdet mellom klient og advokat:

*”All necessary measures should be taken to ensure the respect of the confidentiality of the lawyer-client relationship. Exceptions to this principle should be allowed only if compatible with the Rule of Law”*¹⁰.

⁸ Wilhelmsen og Woxholth (2003) på side 37.

⁹ Rt 2008 s. 158 i avsnitt 112.

¹⁰ Rt 2008 s. 158 i avsnitt 140.

Dette vernet kan imidlertid ikke gjelde for alle opplysninger. Vernet vil også avhenge av i hvilken sammenheng opplysningene er gitt, og i hvilken egenskap advokaten har mottatt dem. Dette vil jeg komme tilbake til.

Taushetsplikten er ikke begrenset til fysiske personer. Også juridiske personer har krav på det vernet taushetsplikten gir. Den samme begrunnelsen som er gitt over, gjelder også for juridiske personer. I tillegg kommer hensynet, særlig når det er et selskap som er klient, til at klienten må kunne være trygg på at forretningshemmeligheter, strategier og planer ikke lekker ut, sterkt inn. Advokaters taushetsplikt er en nødvendighet for omsetningslivet¹¹.

Jeg har her fremhevet vernet for den enkelte som begrunnelse for taushetsplikten.

Taushetsplikten har imidlertid også en stor samfunnsmessig betydning i rettspleien. I 2001 ved revisjonen av Regler for god advokatskikk ble punkt 2.3.1 annet ledd føyd til for å understreke og fremheve nettopp dette. Det ble i den forbindelse uttalt:

”...at pkt. 2.3.1 annet ledd måtte ses på bakgrunn av de forsøk på innhugg i taushetsplikten som fra tid til annen ble gjort ut fra i og for seg aktverdige formål, som bekjempelse av organisert kriminalitet, narkotikaforbrytelser, incest osv. Det ble antatt at bestemmelsen ville medvirke til økt bevissthet om den betydning taushetsplikten har i et rettssamfunn og motvirke at det finner sted en uthuling av taushetsplikten”¹².

2.4 Skillet mellom sterk og svak taushetsplikt

Man kan dele taushetsplikten inn i sterk og svak. På den ene siden har vi yrkesgrupper som blant annet eiendomsmeglere og revisorer, som etter lov har det vi kaller svak

¹¹ Svalheim (1996) på side 5.

¹² Se kommentarer til Reglene for god advokatskikk. <http://www.advokatforeningen.no/Etiske-regler/Advokatforeningens-etiske-retningslinjer-og-veiledninger/Regler-for-god-advokatskikk-med-kommentarer2/Alminnelige-prinsipper/Fortrolighet/#2.3.2> [sitert 12/9-2008].

taushetsplikt¹³. Svak taushetsplikt kan også ha hjemmel i avtale, for eksempel i avtale mellom en ansatt og bedriften vedkommende er ansatt i¹⁴.

På den andre siden har advokater, på samme måte som blant annet prester, leger og psykologer, det man kaller sterk taushetsplikt etter strl. § 144 jf tvl. § 22-5 og strprl. § 119. Sterk taushetsplikt er en taushetsplikt som, i motsetning til den svake, også gjelder under rettergang. Den sterke taushetsplikten er det bare den som har krav på taushetsplikt som kan fritta for, altså kan ikke retten oppheve den. Tvl. § 22-5 regulerer utømmende hvem som omfattes av den sterke taushetsplikten. Det er lagt til grunn i rettspraksis at regelen ikke kan anvendes analogisk ved behandling, rådgivning eller hjelp fra andre grupper enn de som er nevnt i bestemmelsen¹⁵.

2.5 Konsekvenser ved brudd

Dersom en advokat bryter taushetsplikten kan dette medføre straffeansvar. Det følger av strl. § 144 at brudd ”straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder”. I tillegg kan advokaten også risikere å bli fradømt retten til å drive advokatvirksomhet for en periode, eller for alltid, jf strl. § 29 nr 2. Strl. § 144 fremtrer som en absolutt regel, rettstridsreservasjonen åpner imidlertid for en viss relativisering¹⁶. Blant annet innebærer reservasjonen en henvisning til den situasjon der andre regler pålegger en opplysningsplikt som går foran taushetsplikten. Dersom advokaten ved lov er pålagt å bryte taushetsplikten vil selvsagt ikke en oppfyllelse av denne plikten være straffbart. Et eksempel på at brudd er pålagt ved lov kommer jeg tilbake til under punkt 2.6. Brudd på taushetsplikten kan også innebære at de advokatetiske reglene brytes. Jeg vil ikke gå nærmere inn på konsekvensene ved brudd og unntakene fra strl. § 144, da det faller utenfor oppgavens tema å gå for dypt

¹³ Se henholdsvis eiendomsmeglingsloven 2007 § 3-6 og revisorloven kapittel 6 jf. kkl. § 18a og kkl. § 101 fjerde ledd.

¹⁴ Brækhus (1991) på side 189.

¹⁵ Skoghøy (1998) på side 555. Uttalelsene gjelder direkte den gamle tvistemålsloven § 205, men rettspraksis angående tvml. § 205 vil også ha verdi etter den nye tvisteloven § 22-5. Det fremgår av forarbeidene, NOU 2001-31 B og Ot.prp. nr 51 (2004-2005) at bestemmelsen viderefører gjeldende rett med en viss utvidelse.

¹⁶ Svalheim (1996) på side 9 med videre henvisninger.

inn på dette. En gjennomgang av temaet kan leses i ”Advokaters taushetsplikt” av Knut Svalheim.

2.6 Hvitvaskingsloven

Jeg vil under dette punktet kort omtale hvitvaskingsloven, lov av 20. juni 2003 nr 41. Loven bygger på EUs hvitvaskingsdirektiv. Innføringen av den loven, er det relevant å se på fordi det kan bidra til å belyse situasjonen rundt, og videre også utviklingen på taushetspliktens område generelt for advokater.

Etter gjeldende rett før hvitvaskingsloven, hadde ikke advokater eller andre som yter rettshjelp *plikt* til å rapportere mistenkelige transaksjoner. Ofte vil disse heller ikke ha *rett* til å innrapportere slike forhold, av den grunn at dette vil kunne stride mot bestemmelser om taushetsplikt i strl § 144, i særlovgivningen og i Advokatforskriften kapittel 12 punkt 2.3¹⁷. Hvitvaskingslovens formål er å forbygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger jf. hvitvaskingsloven § 1. Videre følger det av § 4 at loven gjelder for; ”...advokater og andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig juridisk bistand, når de bistår eller opptrer på vegne av klienter ved planlegging eller utførelse av finansielle transaksjoner eller transaksjoner som gjelder fast eiendom eller løsøre gjenstander...”

Hvitvaskingsloven griper altså inn i taushetsplikten. Den pålegger advokater i visse situasjoner å bryte med taushetsplikten, så på et vis kan man si at hvitvaskingsloven bryter med grunnleggende prinsipper og uthuler taushetsplikten. Innføringen av direktivet har møtt motstand blant advokater. Den internasjonale advokatorganisasjon arbeidet aktivt for å redusere omfanget av de plikter som dette direktivet pålegger advokatene, men måtte gi tapt¹⁸. Her har lovgiver altså ment at andre hensyn er så tungtveiende at taushetsplikten må vike.

¹⁷ Se Ot.prp.nr 72 (2002-2003) på side 32.

¹⁸ Knudtzon, Sigurd. Simonsen. Leder i aktuelt nr 2-05.

http://www.simonsenlaw.no/templates/TextPage_508.aspx [sitert 24/9-08].

Problemstillingene som oppstår mellom hvitvaskingslovens regler og taushetsplikten er etter min oppfatning spennende og egnet til å belyse generelle holdninger, men jeg har ikke anledning til å forfølge dette ytterligere, da det vil falle utenfor oppgavens rammer.

2.7 Vilkår for taushetsplikt

2.7.1 Hvem er taushetsforpliktet?

Problemstillingen her er altså *hvem* som har taushetsplikt. Strl. § 144 taler om ”advokater” samt ”disses betjenter eller hjelpere”, så spørsmålet blir da hvem som omfattes av ordlyden. Omfatter ordlyden for eksempel sekretærer, fullmektiger og andre medhjelpere?

2.7.1.1 Advokater

Det er klart at det er den formelle stilling vedkommende har som er avgjørende. Hvem som er formelle stillingsinnehavere og går inn under yrkesgruppen ”advokater” er regulert i spesiallovgivningen. Vedkommende må da ha advokatbevilling i medhold av dl. § 220.

2.7.1.2 Sekretærer og andre medhjelpere

Advokaters kontorpersonalet faller innenfor. Altså har også advokaters sekretærer taushetsplikt. Spørsmålet om en medhjelper som ikke er ansatt omfattes, må avgjøres etter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det avgjørende må være om den rollen medhjelperen har kan sies å være å bistå advokaten i dennes bistand overfor sine klienter. Videre er det heller ikke avgjørende om medhjelperne mottar vederlag for arbeidet eller ikke¹⁹.

2.7.1.3 Advokatfullmektiger

Sett fra klientens synsvinkel bør naturligvis advokatfullmektiger omfattes. Hvem som er fullmektig og hvem som er bevillingsinnehaver vil ikke være noe klienten har full oversikt over. Det vil videre være vanskelig for klienten å forholde seg til det kontoret han eller selskapet benytter, dersom man må passe på at man bare kan gi all informasjon til bevillingsinnehaver, men ikke til en fullmektig, av den grunn at fullmektigen ikke er

¹⁹ Svalheim (1996) på side 48.

omfattet av taushetsplikten. Det vil også gjøre opplæringen av fullmektiger vanskelig, for en del klienter da naturlig nok ikke vil at en fullmektig skal ha saken. Svalheim er av den oppfatning at fullmektiger ikke omfattes av advokatbegrepet i taushetspliktbestemmelsen, men at fullmektigen har taushetsplikt som ”medhjelper”²⁰. Han anfører gode grunner og hensyn som taler for at advokatfullmektiger bør likestilles med advokater når det kommer til taushetsplikten. Jeg er enig i at de beste grunner taler for likestilling, og kan ikke se noen grunner som taler imot. Hensynene som taler for vern av tillitsforholdet mellom advokater og deres klienter er akkurat det samme uavhengig av hvem klienten tilfeldigvis har betrodd seg til.

I det følgende vil jeg holde meg til *advokaters* taushetsplikt, og ikke gå inn på problemene som eventuelt kan oppstå i forhold til advokatfullmektiger og andre medhjelpere²¹.

2.7.2 Opplysningene må være ”betrodd”

Det er et vilkår for at taushetsplikt skal oppstå at opplysningene er ”betrodd” advokaten. Spørsmålet er altså hva som skal til for at noe kan sies å være ”betrodd” slik at det faller inn under ordlyden. Det er på det rene at ting som klienten *forteller* advokaten faller inn under ”betrodd”. I tillegg vil også det som fremgår av dokumenter advokaten innhenter, eller som blir han overlevert omfattes²². Videre vil også det advokaten forstår ut fra situasjonen han blir kontaktet i, være omfattet²³. Altså vil for eksempel det advokaten skjønner av sammenhengen, selv om det ikke eksplisitt blir fortalt ham av klienten, kunne falle inn under å være ”betrodd”.

All informasjon som klienten gir advokaten trenger ikke å være betroelser. Elementer kan falle utenfor, slik at disse ikke kan sies å være ”betrodd”. Disse opplysningene vil dermed ikke falle inn under advokatens taushetsplikt, og problemet da vil bestå i å trekke grensen. I

²⁰ Svalheim (1996) på side 42.

²¹ En grundig gjennomgang kan leses hos Svalheim (1996) på side 39 flg.

²² Skoghøy (1998) på side 556.

²³ Schei (1998) Bind II note 3 på side 693.

tillegg til at det vil kunne være vanskelig å skille mellom hva som er betrodd og hva som ikke er det, kan det være slik at de opplysningene som ikke faller inn under taushetsplikten er informasjon som er av en slik art at dersom det blir fortalt uten å bli fortalt sammen med de opplysningene som er taushetsbelagt, heller forvirrer og kan bidra til å gi et feil bilde av saken, i stedet for å hjelpe.

De fleste advokater vil betrakte informasjon ut fra et oppdrag som fortrolig, med mindre informasjonen kan finnes igjen i åpne offentlige kilder, som for eksempel aviser. Opplysninger som er allment kjent omfattes altså ikke. Det advokaten får vite på egen hånd fra andre kilder enn klienten, regnes heller ikke som ”betrodd”. Det vil imidlertid oppstå spørsmål om advokaten likevel bør behandle opplysninger som ikke regnes som ”betrodd” diskret, avhengig av opplysningenes art, selv om de strengt tatt ikke faller inn under taushetsplikten²⁴. I forhold til vitneplikten kan han imidlertid ikke nekte å gi disse opplysningene henvist til taushetsplikten, og de vil derfor ikke kunne nektes oppgitt til boet. I henhold til rettspraksis gjelder de samme prinsipper som for informasjon fra klient til advokat også i stor grad tilsvarende for informasjon gitt andre veien. Altså fra advokaten til klienten, jf. Rt. 1998 s.1297, Rt. 1999 s. 1066, Rt. 1999 s. 507 (mindretallets bemerkninger på side 508-509)²⁵. Det følger av forarbeidene til tvisteloven at bevisforbud om slik informasjon fortsatt skal baseres på prinsipper som utvikles gjennom rettspraksis²⁶.

Når det gjelder klientens motpart er det imidlertid enighet om at denne neppe kan ha krav på vern i form av advokatens taushetsplikt jf. Rt. 1967 s. 847²⁷. Dommen avgjør direkte forhold som faller inn under tvistemålsloven § 205, men den nye § 22-5 i tvisteloven viderefører rettstilstanden. Dommen er også tatt til inntekt for at det samme gjelder i

²⁴ Se Stenberg - Nilsen rapporten (2003) punkt 4.12 på side 33.

²⁵ Mæland (2006) på side 158.

²⁶ NOU 2001:32 på side 959.

²⁷ Se Svalheim (1996) på side 58, Schei (1998) Bind II note 3 på side 693 og Bjerke og Keiserud (1996) Bind I i note 4 på side 371.

forhold til strprl. § 119. I forhold til strl. § 144 er spørsmålet omtvistet, men det kommer jeg ikke til å gå nærmere inn på her²⁸.

2.7.3 Kravet til at betroelsen er skjedd "i deres stilling"

Forbudet gjelder bare i de tilfeller hvor vedkommende opptrer som advokat, og er begrenset til de såkalte "kallshemmeligheter"²⁹. Vedkommende må altså praktisere som advokat, og det er heller ikke alt som en advokat får kjennskap til, som er "kallshemmeligheter". Dette begrepet omfatter i alle fall opplysninger som han mottar i forbindelse med den egentlige advokatvirksomhet. Kjernen i denne er rettslige tvister og juridisk bistand forøvrig. "Det er advokaten i egenskap av juridisk fagperson som faller innenfor stillingsbegrepet"³⁰.

På motsatt side er det på det rene at det som en advokat får vite i egenskap av styremedlem i et selskap eller en organisasjon, faller utenfor³¹. Videre omfatter ikke bevisforbudet opplysninger i tilknytning til næringsvirksomhet som advokaten måtte drive med ved siden av advokatpraksisen. Altså vil opplysninger han får i forbindelse med eiendomsmekling, formidling av lån, forvaltning av midler osv. falle utenfor rammen av tvl. § 22-5³².

²⁸ Se Svalheim (1996) på side 58 med videre henvisninger.

²⁹ Jahre (1990) på side 252.

³⁰ Haugen (2003) på side 10. <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sitert 13/11].

³¹ Se Borgarting lagmannsrett kjennelse 03.10.1998. LB - 1998 – 2968 som viser til Jahre (1990) på side 253.

³² Schei (1998) Bind II note 3 på side 693. Uttalelsene her gjelder den gamle tvistemålsloven § 205, men det fremgår som nevnt av forarbeidene, NOU 2001-32 B og Ot.prp nr. 51 (2004-2005) at bestemmelsen viderefører gjeldende rett med en viss utvidelse.

3 Hvem er taushetsplikten til vern for?

3.1 Innledning

Strl. § 144 gir ikke noe svar på hvem som vernes av advokatens taushetsplikt. Imidlertid gir vilkåret om at opplysningene må være gitt en advokat ”i stillings medfør” oss noe veiledning³³. Man kan altså ut fra dette utelukke at opplysninger gitt til en person som tilfeldigvis er advokat, er vernet av taushetsplikten, advokaten må være opptrådt ”i stilling”. Det er klart at advokater også mottar opplysninger uten at dette er i egenskap av å være advokat. Den som vernes er i følge strprl. § 119 og tvl. § 22-5 ”den som har krav på hemmelighet”. Det videre spørsmålet blir altså hvem som faller inn under denne ordlyden.

3.2 Hvem har krav på hemmelighet?

Spørsmålet her er hvem som regnes som klient. Klienten har krav på hemmelighet, så man må da finne ut hvem dette er i den enkelte sak. Under punkt 2.3 over ble tillitsforholdet mellom advokat og klient brukt som argument for å begrunne taushetsplikten. Under dette punktet vil jeg drøfte hvem som faller inn under begrepet ”klient”, og om det eventuelt også er andre som har krav på hemmelighet.

Det er ikke noe krav om at det er inngått en avtale om juridisk bistand. Man kan heller ikke legge avgjørende vekt på om det skal betales vederlag for oppdraget, og eventuelt hvem som skal betale³⁴. Det avgjørende er om hensyn som ligger bak taushetsplikten slår inn, om vedkommende har en berettiget forventning om at opplysningene blir holdt hemmelig i den situasjonen de blir gitt, det er ikke selve det om situasjonen tilsier et advokat/klient forhold som er avgjørende. Man må se på helheten, og da kan også opplysninger meddelt en advokat på et privat arrangement være beskyttet av taushetsplikten, selv om det da ikke er naturlig å si at opplysningene er mottatt ”i stillings medfør”. Til støtte for denne oppfatningen er Rt. 1989 s. 1363³⁵. Saksforholdet var her at en sosialarbeider hadde mottatt

³³ Svalheim (1996) på side 53.

³⁴ Svalheim (1996) på side 54.

³⁵ Svalheim (1996) på side 56.

opplysninger på en privat fest. Det ble uttalt i kjennelsen at slike opplysninger kan være underlagt taushetsplikt. Avgjørelsen omhandler altså ikke direkte advokater, men uttalelsen har verdi også i tilfeller hvor mottakeren av opplysningene er en advokat. Dommen har verdi av den grunn at den kan benyttes for å fastlegge når noen kan ha en forventning om at opplysningene som blir gitt vernes av taushetsplikten.

3.3 Selskap som klient

Dersom det er et selskap som er klient, er det vedkommende juridisk person som har krav på hemmelighold, og altså ikke de enkeltpersoner som representerer selskapet. Som nevnt under punktet om begrunnelse for taushetsplikten, er det særlig tillitsforholdet mellom klient og advokat som er fremhevet. Hensynene bak taushetsplikten gjør seg gjeldende på en annen måte når det er en juridisk person som er klient. Det er selskapet *i seg selv* som er det subjekt som har krav på vern og hemmelighold.

4 Bortfallsgrunner for taushetsplikt

4.1 Samtykke

I medhold av bistandsplikten i kkl. § 101 annet ledd annet punktum kan man utlede en plikt for skyldneren til å frita vitnet fra taushetsplikt til fordel for boet³⁶. Det fremgår klart av lovteksten i både strprl. § 119 og tvl. § 22-5 at forbudet mot at advokaten kan forklare seg faller bort ved samtykke fra den som har krav på hemmelighold. Strl. § 144 sier ingen ting om samtykke. Det følger imidlertid av sikker rett at opplysninger som gis i samsvar med samtykke, ikke vil være rettsstridig, og når det ikke er rettsstridig, rammes det da heller ikke av strl. § 144. Advokaten kan altså ikke nekte å forklare seg, dersom den som har krav på hemmelighold gir sitt samtykke. Dette gjelder også selv om advokaten skulle mene at det var best for klienten, eller ham selv, at forklaring ikke ble gitt. Problemet oppstår altså kun dersom skyldneren nekter å frita advokaten fra hans taushetsplikt, eller ikke kan frita

³⁶ Wiker og Ro (2003) på side 365.

fordi han er forsvunnet eller død. Retten vil da ikke kunne ta imot advokatens forklaring. Denne løsningen ble lagt til grunn i Rt. 1983 s. 430, dommen om Rekstens advokatenes taushetsplikt. Dommen vil bli gjennomgått senere i fremstillingen.

4.1.1 Hvor langt rekker samtykke?

Hva klienten har samtykket til, vil måtte avgjøres ut fra vanlig avtaletolkning.

Man kan ut fra hensyn bak, og formålet med taushetsplikten, trekke den slutning at det er adgang til å gi delvis samtykke. I forarbeidene sies det følgende;

”Skal en slik begrensning kunne aksepteres, må det for det første være et vilkår at det gjøres helt klart overfor retten at samtykke er begrenset og hva begrensningen innebærer. Dernest må det gjelde at hvis begrensningen kan medføre en risiko for at forklaringen, eller de deler av et realbevis som gjøres kjent for retten, kan gi et skjevt bilde i en parts disfavør, må denne kunne motsette seg at det skjer en begrenset bevisføring. I så fall må beviset helt avskjæres”³⁷.

Omstendigheten kan være at klienten samtykker til at kun noen opplysninger kan gis. Det er naturlig at man har som utgangspunkt at samtykkets rekkevidde ikke er videre enn det som er nødvendig. Men dersom samtykket er så snevert at advokatens forklaring ikke kan oppfylle kravet om at han som vitne plikter ”å forklare den fulle sannhet uten å skjule noe”, må man anse samtykket for ikke å være avgitt³⁸.

Et eksempel fra rettspraksis finnes i Rt. 2001 s. 1113. Saken gjaldt fremleggelse av dokumenter under saksforberedelsen. En advokat hadde tidligere i den aktuelle saken vært en kommunes rådgiver og prosessfullmektig. Ved å føre opp advokaten som vitne i saken, var han løst fra taushetsplikten overfor kommunen, men taushetsplikten var forutsatt å gjelde opplysninger om involverte tredjepersoner. Altså var det snakk om et delvis samtykke³⁹. Det ble uttalt følgende i dommen:

³⁷ NOU 2001:32 på side 959.

³⁸ Svalheim (1996) på side 165.

³⁹ Hentet fra sammendraget i dommen.

”Utvalet finn at retten då må nekte å ta mot forklaring frå advokat Mellbye etter tvistemålslova § 205, med mindre samtykket blir utvida til å gjelde alle tilhøve som kan ha bevisverdi i saka eller motparten samtykkjer i ei avgrensa forklaring, jf. Schei, Tvistemålsloven (1998), band II, side 694”. Og vidare: ”Ei delvis forklaring vil kunne gi eit skeivt bilete av kva som har skjedd i saka, og motparten vil også kunne bli hindra i å få stilt relevante spørsmål. I tillegg ville ein rett til berre å forklare seg om visse spørsmål, reise vanskelege avgrensingsspørsmål”⁴⁰.

4.2 Konkludent atferd og passivitet

Spørsmålet her er om taushetsplikten kan falle bort ved konkludent atferd eller passivitet. Konkludent atferd er når en persons opptreden er ment å ha samme rettsvirkning som et dispositivt utsagn⁴¹. Svalheim viser på side 163 til en kjennelse som kan brukes som eksempel:

Saken var her at en part hadde oppgitt sin tidligere advokat som vitne til å forklare seg om et kontraktsforhold av betydning for den verserende erstatningssak. Kjæremålsutvalget uttaler følgende i kjennelsen:

”Advokat Lorentzen er oppgitt som vitne av den kjærende part for å forklare seg nærmere om hans vurdering av Hydro-avtalen. Dette innebærer at den kjærende part ønsker at deres juridiske rådgiver skal forklare seg om forhold han ellers ville hatt taushetsplikt om. Han er derved løst fra sin taushetsplikt, og han er, i tilknytning til det angitte tema, pliktig til fullt ut å forklare seg blant annet om de opplysninger han fikk fra sine klienter og de råd han ga. Innholdet av den fremprovoserte korrespondansen er derfor ikke lenger undergitt taushetsplikt, og det følger av tvistemålsloven § 250 første ledd at den kan kreves fremlagt”⁴².

Samtykke kan altså gis ved konkludent atferd. Videre oppstilles det ikke noe krav om skriftlighet eller andre formkrav til samtykke, samtykke kan altså også gis ved passivitet.

⁴⁰ Rt. 2001 s. 1113 på side 1115.

⁴¹ Gisle med flere (1999) på side 151.

⁴² Rt 1992 s. 949 på side 950.

Imidlertid må det kreves at samtykket er noenlunde klart. Det må fremstå slik at klienten gir avkall på en rett han har. Mer eller mindre løse antagelser er ikke tilstrekkelig⁴³.

4.3 Hvem kan samtykke?

Utgangspunktet er at det er den som har gitt opplysningen, som er ”den som har krav på hemmelighold”, og som da er den som kan samtykke i at advokaten fritas fra taushetsplikten, se strprl. § 119, tvl. § 22-5 tredje ledd. Men opplysningene som er gitt kan i noen tilfeller omhandle en annen enn vedkommende som har gitt informasjonen. Spørsmålet blir da hvem det er som har ”krav på hemmelighold”, - er det den som opplysningene handler om, eller den som har gitt dem?

Når det gjelder legers taushetsplikt, er det gitt regler i legeloven som utfyller strprl. § 119. Løsningen er etter disse reglene at taushetsplikten faller bort enten når den som har krav på taushet, *eller* den som opplysningene angår, samtykker⁴⁴. For advokaters vedkommende har vi ikke tilsvarende utfyllende regler. Ordlyden i bestemmelsene sier ”den” som har krav på hemmelighold. Spørsmålet blir da hva ordlyden omfatter. Ut fra ordlyden kan man ikke lese mye annet enn at den ikke inneholder en klar begrensning som sier at ”den”, er den som har kommet med opplysningene.

Hvis A etter anmodning fra B, og på B sine vegne formidler opplysninger til advokaten, er det B og ikke A som må samtykke til fritak⁴⁵. Grunnen er at det i realiteten er B som i dette tilfellet har kommet med betroelsen. I praksis vil det naturlige heller være at problemstillingen er at A på eget initiativ gir opplysninger til sin advokat om B. Da oppstår spørsmålet som er nevnt over. Man må da ta utgangspunkt i hensyn og begrunnelsen som ligger bak regelen om at advokater har taushetsplikt. Dersom man legger vekt på hensynet til at klienten skal være vernet mot at opplysninger han gir i fortrolighet blir brakt videre, vil den naturlige løsningen da bli at det nettopp er den som i fortrolighet har gitt

⁴³ For en mer utfyllende gjennomgang se Svalheim (1996) på side 159.

⁴⁴ Se Bjerke og Keiserud (1996) Bind I note 7 på side 373.

⁴⁵ Schei (1998) Bind II note 4 på side 695.

opplysningene som må samtykke. Ser man på begrunnelsen bak taushetsplikten som et ønske om å hindre at sensitive og personlige opplysninger kommer ut, vil den naturlige løsning være at samtykke må komme fra den opplysningene omhandler. Samtykke fra den som har gitt opplysningene vil da ikke ivareta begrunnelsen og formålet med taushetsplikten⁴⁶.

Hva som er den korrekte løsningen med tanke på andre tredjemenn enn motparten⁴⁷, er ikke klart, og det er uenighet i teorien. Jeg ser den sentrale begrunnelsen bak vitneforbudet for å være beskyttelsen av tillitsforholdet mellom klient og advokat, og faller derfor ned på at det er tilstrekkelig at vedkommende som har gitt opplysningene samtykker⁴⁸. Det vil forlenge prosessen og kunne skape vanskelige grensdragninger dersom tredjemanns samtykke er nødvendig.

4.3.1 Klienten er et selskap

I de tilfeller hvor klienten et selskap, har jeg tidligere nevnt at det da er selskapet som sådan, og ikke enkeltpersoner i selskapet, som er å anse som klient, og det er altså selskapet som har krav på vern. Spørsmålet her er hvem som kan samtykke på selskapets vegne, og dermed fritta advokaten fra sin taushetsplikt.

Det er ”den som har krav på hemmelighold” som kan samtykke, jf strprl. § 119 første ledd og tvl. § 22-5 tredje ledd. Utgangspunktet er at samtykke må gis av det kompetente selskapsorgan. For aksjeselskaper må man gå til aksjeloven, lov av 13 juni 1997 nr 44, heretter forkortet asl., å se på hva reglene sier om hvem som kan ta avgjørelser på vegne av selskapet. Daglig leders kompetanse er begrenset til ”saker som inngår i den daglige ledelse” jf. asl. § 6-32. I aksjeselskaper vil det derfor normalt være styret som representerer selskapet i en sak hvor det er tale om å fritta advokaten fra sin taushetsplikt jf. asl. § 6-30, da dette etter min oppfatning ikke er en sak som inngår i den daglige ledelse.

⁴⁶ Se både Bjerke og Keiserud (1996) Bind I note 7 på side 373 og Schei (1998) Bind II note 4 på side 695.

⁴⁷ Motpartens betroelser er som nevnt ikke vernet.

⁴⁸ I denne retning Schei (1998) Bind II note 4 på side 696.

4.3.2 Klienten er død

Det at klienten er død opphever ikke i seg selv taushetsplikten. Utgangspunktet kan tvert imot sies å være at taushetsplikten står ved lag, og at det ikke lenger finnes noen som kan samtykke i at den blir opphevet⁴⁹.

I Rt. 2006 s. 633 uttales følgende om spørsmålet:

”Når innholdet i unntaksregelen skal fastlegges, må utgangspunktet være at taushetsplikten skal beskytte fortroligheten mellom advokat og klient, jf. Rt-1999-1066 og Rt-2004-1668. Hensynet til å beskytte fortroligheten betyr som utgangspunkt at klienten i live også må ha visshet for at opplysningene ikke bringes videre etter hans død. Dette betyr at avdødes interesse står i forgrunnen ved utformingen av unntaksregelen. Ved dødsfall oppstår likevel en ny situasjon. Det kan da foreligge sterke reelle grunner som tilsier at det gjøres unntak fra advokatens taushetsplikt. De som trer inn i avdødes rettsforhold, vil kunne ha behov for å bringe klarhet i forholdene”.

Videre uttales det i avsnitt 37:

” I lys av dette mener jeg at det bør kunne gjøres unntak fra taushetsplikten i tilfeller der fordelene ved unntaket er vesentlig større enn den krenkelse av fortroligheten mellom klient og advokat det vil dreie seg om. Det betyr at det må foretas en konkret vurdering av omstendighetene i det enkelte tilfellet. Ved vurderingen vil avdødes interesse og hans formodete vilje stå sentralt. Også de etterlattes interesser og standpunkt må tillegges vekt. Det samme gjelder advokatens oppfatning. Ikke minst vil opplysningenes karakter og formålet med bruken av dem være av betydning”.

Løsningen er altså ikke enten at taushetsplikten blir absolutt, eller at den automatisk blir opphevet ved klientens død. Man vil måtte foreta en vurdering av sakens art og en avveining av interessene på begge sider, for å finne en konklusjon.

⁴⁹ Skoghøy (1998) på side 560. Svalheim (1996) på side 156 tar som utgangspunkt at taushetsplikten blir absolutt ved klientens død.

4.3.3 Nødrett og andre unntak

Situasjonen er altså den at det er behov for opplysninger som faller inn under taushetsplikten til en advokat. Det er ikke mulig å få et slikt samtykke for eksempel fordi ”den som har krav på hemmelighet” etter strprl. § 119 og tvl. § 22-5 er død eller syk. Nødrettsbetraktninger kan altså tilsi unntak fra taushetsplikten selv om den som har krav på hemmelighet lever. Den alminnelige nødrettsbestemmelsen finnes i strl. § 47. Man må foreta en tradisjonell nødrettsvurdering hvor man må vurdere godet man oppnår, mot den skade som blir voldt ved at taushetsplikten brytes. Det man oppnår ved at taushetsplikten brytes må ikke kunne oppnås på andre måter, og den interesse man ivaretar ved å bryte den må være ”særdeles betydelig” i forhold til den skade det volder⁵⁰.

Det fremgår direkte av strprl. § 119 tredje ledd at forbudet mot å forklare seg faller bort ”når forklaringen trengs for å forebygge at noen uskyldig blir straffet”. Videre kan det etter strl. § 139 foreligge en plikt for advokaten til å anmelde et forhold for å forebygge alvorlige forbrytelser som nevnt i bestemmelsen.

5 Den videre fremstillingen

Jeg har over gjennomgått taushetsplikten generelt. I den videre fremstillingen vil jeg først si litt generelt om konkurs, deretter vil jeg beskrive skyldnerens opplysningsplikt i konkurs, videre gjennomgå dommen om Reksten advokatenes taushetsplikt, før jeg går inn på hvordan taushetsplikten stiller i en konkurssituasjon. Mot fremstillingens slutt vil jeg også kort si noe om dansk rett, og selvinkriminering i konkurssaker, før jeg avslutter med en oppsummering og vurdering av rettstilstanden.

⁵⁰ Se Skoghøy (1998) på side 560.

6 Generelt om konkurs

6.1 De alminnelige vilkår for å begjære konkurs

Konkursinstituttet er regulert i konkursloven. Det følger av kkl. § 60 at dersom skyldneren er insolvent skal hans bo tas under konkursbehandling når det begjæres av skyldneren eller en fordringshaver. Insolvent er skyldneren dersom han er både illikvid og insuffisient jf. kkl. § 61. Skyldneren er illikvid dersom han ikke kan betale sine forpliktelser etter hvert som de forfaller. Dette vilkåret knytter seg altså til om hvorvidt de kontanter, aktiver skyldneren lett kan realisere, og kreditt som han disponerer på det gitte tidspunkt, sammen med de likvider som man antar han vil få i fremtiden, er tilstrekkelig til å dekke hans allerede forfalte forpliktelser, samt hans øvrige forpliktelser etter hvert som disse forfaller til betaling⁵¹. Loven gjør imidlertid unntak for forbigående betalingsudyktighet jf. kkl. § 61. Hva som regnes som ”forbigående” i lovens forstand vil jeg ikke gå inn på her⁵². Insuffisiens foreligger dersom skyldnerens gjeldsforpliktelser overstiger verdien av hans eiendeler⁵³.

Dersom skyldneren bestrider at vilkårene for konkurs er oppfylt, må det foreligge betydelig sannsynlighetsovervekt for at kreditor har et konkursgrunnlag, se blant annet Rt. 2003 s. 909 og Rt. 2004 s. 118. Retten må avgjøre om kravet er tilstrekkelig sannsynliggjort og om skyldneren er insolvent, slik at konkurs skal åpnes⁵⁴.

Etter konkursåpning blir det opprettet et konkursbo. Det blir dannet et skille mellom skyldneren som person og hans økonomi, eller selskapet og selskapets konkursbo. Det følger av kkl. § 77 at retten straks skal oppnevne en bostyrer, som regel en advokat. Dersom boet omfatter store verdier, eller det må foretas vanskelige vurderinger, for eksempel i forhold til salg av eiendeler, eller om man skal tre inn i skyldnerens kontrakter,

⁵¹ Brækhus (1991) på side 121.

⁵² Emnet er behandlet blant annet hos Brækhus (1991) på side 124 flg.

⁵³ Se Moe (2007) på side 35 flg.

⁵⁴ Moe (2007) på side 35.

kan det oppnevnes et kreditorutvalg. Tingretten oppnevner kreditorutvalget, og som navnet tilsier skal medlemmene i utgangspunktet velges blant kreditorene. Utvalget bør bestå av 1-3 medlemmer som velges ut i fra hvilke kvalifikasjoner det er behov for. Sammen med bostyrer utgjør disse bostyret⁵⁵. Konkursen innebærer et kollektivt kreditorbeslag av den vesentligste del av debtors eiendeler. En meget viktig konsekvens av kreditorbeslaget er at rådigheten over det beslaglagte går over fra skyldneren til boet ved bostyreren⁵⁶.

6.2 Formålet med konkursbobehandlingen

Konkursbehandling etter konkursloven kan gjelde en fysisk persons bo, eller boet til en juridisk person (selskaper, foreninger osv.). Konkursbehandling i en fysisk persons bo kalles gjerne for personlig konkurs⁵⁷. Konkursboene er ulike, og de vil variere i størrelse; fra virksomheter som har hatt et meget stort omfang, til små, og fra selskaper hvor alt er drevet i samsvar med lover og regler, til selskaper hvor papirer og dokumentasjon mangler, og lovgivningene ikke er fulgt. Konkursbehandlingen har ikke som formål å slette gjeld. Formålet med en konkurs er å stanse en tapsbringende virksomhet og fordele aktiva til beste for kreditorene gjennom en ordnet avviklingsprosess, samt å foreta visse undersøkelser av skyldnerens formuesforhold. Konkursbehandling er en fellesforfølgning for å skaffe kreditorene dekning. En konkursbehandling har ikke slik som en gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven til formål å løse skyldnerens økonomiske problemer for fremtiden. Det er hensynet til kreditorene som er det sentrale⁵⁸.

Offentligrettslige hensyn som blant annet å avdekke mulig økonomisk kriminalitet ligger også bak som del av formålet med konkursbobehandlingen. I forhold til en eventuell mistanke om kriminalitet vil det oppstå problemer i forhold til skyldnerens plikter under konkursen, og avledet av dette i forhold til at skyldneren skal frita sin advokat fra taushetsplikten. Denne problemstillingen blir beskrevet senere under punkt 12.

⁵⁵ Se konkursrådet (2002) <http://www.konkursradet.no/art/?id=116> [sitert 8/9].

⁵⁶ Brækhus (1991) på side 170.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 55 (2005-2006) punkt 18.2.

⁵⁸ Ot.prp nr 55 (2005-2006) punkt 18.2.

7 Skyldnerens opplysningsplikt

7.1 Innholdet i opplysningsplikten

Motstykket til taushetsplikt er en aktiv eller passiv plikt til å gi informasjon. En opplysningsplikt er en slik aktiv plikt, og den omfatter både plikt til å gi opplysninger og til å utlevere dokumenter⁵⁹.

I konkursloven av 1863 fantes det ingen generell bestemmelse angående skyldnerens plikt til å gi opplysninger til bostyret og retten om sin forretningsførsel før og under konkursen, slik det nå står klart i kkl. § 101. Det fantes imidlertid en del spredte bestemmelser, og det ble antatt at skyldneren hadde en generell opplysningsplikt etter den daværende tvistemålslovens bestemmelser om vitneplikt⁶⁰. Det følger nå av kkl. § 101 at åpning av konkurs medfører en rekke plikter for skyldneren. Skyldneren plikter å gjøre følgende etter kkl. § 101 første ledd:

- 1) Å gi alle opplysninger om sine økonomiske forhold og om sin forretningsførsel før og under konkursen,
- 2) Å hjelpe til med å fremskaffe korrespondanse, regnskapsbilag og andre dokumenter av betydning for bobehandlingen, og
- 3) For øvrig yte nødvendig bistand for å sikre boets eiendeler og fastslå omfanget av dets forpliktelser.

Skyldneren får altså en omfattende opplysnings- og hjelpeplikt overfor skifterett, bostyre og revisor. I en personlig konkurs og ved konkurs i enkeltmannsforetak er dette en plikt som pålegges skyldneren personlig. Når det er et selskap som går konkurs påhviler pliktene personene i selskapets styre og ledelse⁶¹. Opplysningsplikten innebærer ikke bare at skyldneren må svare på spørsmål. Han er også forpliktet til å komme med opplysninger av eget tiltak om forhold som han skjønner er av betydning for bobehandlingen. Regelen er

⁵⁹ Svalheim (1996) på side 5.

⁶⁰ Wiker og Ro (2003) på side 363.

⁶¹ Haugen (2003) på side 3 <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sitert 13/11].

begrunnet i hensynet til boets behov for opplysning slik at det blir en effektiv bobehandling. I tillegg kan nevnes samfunnsinteressen i at konkurser oppklares⁶².

Videre er skyldneren forpliktet til å utnytte den faktiske eller rettslige adgang han har til å fremskaffe ønskede relevante opplysninger⁶³. Han plikter også å hjelpe boet til å få relevante opplysninger fra tredjemann, enten ved selv å innhente dem, eller ved å gi sitt samtykke til at tredjemann informerer boet⁶⁴. Slikt samtykke er nødvendig i en situasjon hvor skyldnerens advokat påberoper seg sin taushetsplikt overfor skyldneren når boet ønsker opplysninger fra ham. Ernst Moe uttaler følgende i sin bok:

”Verken skyldnerens advokat, bankforbindelse eller andre tredjemenn har rett eller plikt til å gi opplysninger, forklare seg eller legge frem opplysninger overfor boets organer. For denne type hjelpere gjelder de alminnelige regler i tvisteloven”⁶⁵.

Taushetsplikten er altså en av disse alminnelige reglene i tvisteloven. Reglene om taushetsplikt kan stenge for tredjemanns adgang og plikt til å gi opplysninger eller legge frem dokumenter. Imidlertid kan man av kkl. § 101 utlede en plikt for skyldneren til å gi samtykke som fritar advokaten fra denne taushetsplikten. For meglere og bankfunksjonærer gjelder den svake taushetsplikten⁶⁶. Dersom skyldneren nekter å samtykke, har de som omfattes av den svake taushetsplikt, både rett og plikt til å forklare seg i retten, men ikke overfor boets organer. Tvistelovens regler i §§ 22-8 til 22-10 om bevisfritak gjelder for vedkommendes plikt til å forklare seg i retten.

For advokater og andre yrkesgrupper som omfattes av den sterke taushetsplikt⁶⁷, kan man også innfortolke en plikt i kkl. § 101 for skyldneren til å fritta advokaten fra taushetsplikten.

⁶² Wiker og Ro (2003) på side 363.

⁶³ Brækhus (1991) på side 181.

⁶⁴ Brækhus (1991) på side 181.

⁶⁵ Moe (2007) på side 100.

⁶⁶ Se over punkt 2.4

⁶⁷ Se over punkt 2.4

Nekter skyldneren dette, er løsningen imidlertid en annen enn for dem som omfattes av den svake taushetsplikten. I følge dommen om Rekstenadvokatenes taushetsplikt, Rt.1983 s. 430, består taushetsplikten.

7.2 Bevisopptak

Kan man presse skyldneren til å frita advokaten fra taushetsplikten gjennom i bevisopptak å pålegge ham å frita advokaten? Etter kkl. § 149 tredje ledd kan retten ved konkursbehandling i ”særlig tilfeller beslutte bevisopptak etter tvisteloven kapittel 27 til avklaring av boets rettigheter eller forpliktelser”. Tanken her er altså at man i et rettsmøte foretar et formelt rettslig avhør av skyldneren hvor man pålegger ham å frita sin advokat fra taushetsplikten. Et formelt avhør kan bidra til at det føles vanskeligere, og mer alvorlig, for skyldneren å nekte. I forarbeidene uttales følgende om effekten av dette: *”Det kan reises spørsmål om man praktisk sett får fram flere opplysninger ved slikt formelt avhør enn ved mer uformelle forklaringer, men i visse tilfeller kan man vel ikke se bort fra muligheten for det”*⁶⁸. Dette vil altså i noen tilfeller kunne være et middel til å presse skyldneren. Videre vil det da kunne være nyttig å hente inn advokaten slik at man kan foreta et formelt avhør av ham direkte, med en gang man har fått samtykke fra skyldneren.

7.3 Konkursloven § 105 som virkemiddel

Kkl. § 105 gir virkemidler som kan benyttes blant annet dersom ”det er grunn til å tro at skyldneren grovt vil krenke sine plikter etter denne lov” jf. kkl. § 105 første ledd nummer 3. Det følger av kkl. § 105 annet ledd at ”frihetsinnskrenkninger kan bestå i pågrepelse og fremstilling for retten eller bostyreren, i fengslig forvaring eller i andre innskrenkninger i den personlige frihet etter nærmere bestemmelse av retten”. Frihetsinnskrenkningene er ikke straff for at skyldneren allerede har opptrådt i strid med sine plikter. Innskrenkningene er ment som virkemidler for å legge press på skyldneren til å oppfylle sine plikter i tiden som kommer⁶⁹. Forarbeidene sier at kkl. § 105 første ledd nummer tre gir hjemmel for

⁶⁸ Ot.prp.nr.50 (1980-1981) på side 128.

⁶⁹ Brækhus (1991) på side 202.

frihetsinnskrenkninger ”for *grove tilfelle* hvor man har grunn til å tro at tidligere nektelse av å komme med opplysninger vil bli opprettholdt også i fremtiden”⁷⁰ (Min kursivering).

Det fremgår av det som er uttalt tidligere i denne fremstillingen, at skyldneren etter kkl. § 101 plikter å frita sin advokat fra taushetsplikten. Forarbeidene reserverer bruk av frihetsinnskrenkninger til ”grove tilfelle”. Det første spørsmålet blir da om skyldnerens manglende vilje til å frita advokaten fra taushetsplikten kan regnes som et ”grovt tilfelle”. Det er tvilsomt om man kan anvende tvangsmidlene nevnt i § 105 mot en uvillig skyldner⁷¹. Videre vil det oppstå spørsmål om hvorvidt dette vil være et egnet virkemiddel forutsatt at det kan benyttes. Dersom skyldneren ikke oppfyller de plikter han har etter kkl. § 101 vil for eksempel trussel om bøteansvar kunne være lite effektivt ved en personlig konkurs. Skyldneren er insolvent, og en trussel mot hans økonomi vil da kunne ha begrenset effekt. I en selskapskonkurs derimot kan en trussel om bøteansvar for styremedlemmene være et effektivt virkemiddel til å presse frem et samtykke. Man kan også reise spørsmål om bruk av trussel om fengselstraff etter kkl. § 105 kan være et virkemiddel. Det er imidlertid en høy terskel for å pågripe skyldneren, og man kan stille spørsmål ved om dette vil være en *effektiv* måte å få skyldneren til å samarbeide, herunder frita sin advokat fra taushetsplikten, på. Samfunnsøkonomisk vil det koste penger og kreve ressurser, og det vil i de fleste tilfeller foreligge tvil rundt hva man vil oppnå med dette.

7.4 Kan man få dom på at skyldneren plikter å frita?

Jeg har tidligere sagt at skyldneren plikter å frita sin advokat fra taushetsplikten, og at hjemmelen for dette er kkl. § 101. Skyldneren har altså en plikt, og spørsmålet videre blir da hvilke midler man har dersom denne plikten ikke oppfylles. Kan man bringe saken inn for retten og få en tvangsfullbyrdelsesdom på at skyldneren må frita advokaten fra taushetsplikten?

⁷⁰ NOU 1972: 20 på side 174.

⁷¹Moe (2007) på side 100.

Antatt at han har plikt, da vil dommen lyde på at skyldneren plikter å fritta. Om det vil lønne seg å gjennomføre en slik rettssak vil altså være avhengig av hva man oppnår økonomisk ved å få tilgang til de opplysningene advokaten sitter med. Denne vurderingen vil være særdeles vanskelig å ta på forhånd, noe som gjør denne løsningen vanskelig i praksis. En annen usikkerhetsfaktor ved denne fremgangsmåten er at det på tross av dom ikke er sikkert at skyldneren (styremedlemmene i selskapet) faktisk følger dommen, de nekter fortsatt å fritta. Da er man for så vidt like langt, med unntak av at styremedlemmene kan komme i økonomisk ansvar for ikke å følge dommen.

Man kan reise spørsmålet om dommen i seg selv vil kunne gå ut på at skyldnerens advokat ble fritatt for taushetsplikten. Imidlertid er det da i realiteten retten, ikke skyldneren, som frittar, og vi er da i en situasjon hvor spørsmålet blir om retten har anledning til å gjøre et slikt inngrep i den sterke taushetsplikten. Det følger av norsk rett at retten ikke har adgang til dette, det er bare den som har krav på hemmelighold, altså skyldneren, som kan fritta. For taushetsplikt av den svake typen, er som nevnt tidligere svaret på dette spørsmålet et annet. Da kan rettsordenen gi boet rett til å avkreve tredjemann de ønskede opplysninger eller dokumenter, som om det nødvendige samtykke forelå, dersom skyldneren er uvillig til å yte den nødvendige medvirkning⁷².

Brækhus sammenlikner tilfellet med manglende samarbeidsvilje i konkurs med læren om eiendomsoverføring. Læren går kort ut på at man i tilfeller hvor en person nekter å avgi erklæring som han er rettslig forpliktet til å gi, kan handle som om erklæringen var gitt.

”Hvis A ved dom er blitt forpliktet til å overføre en eiendom til B, men nekter å utstede skjøte, må B kunne få grunnbokshjemmel ved tinglysing av dommen...⁷³”.

Læren bygger altså på et inntredessynspunkt. Inntredessynspunktet i konkurssituasjon vil være at boet trer inn i alle skyldnerens posisjoner av økonomisk karakter, så vel i hans formuesrettigheter, som i de av hans beføyelser som er nødvendig for å gjøre disse

⁷² Brækhus (1991) på side 191.

⁷³ Brækhus (1991) på side 191.

rettigheter gjeldene. Her vil det være fritagelse fra taushetsplikten som er den nødvendige beføyelsen. Når det gjelder den sterke taushetsplikten er imidlertid et slikt inntredelsessynspunkt forkastet av Høyesterett i Rt 1983 s.430. Denne dommen blir grundig behandlet senere under punkt 9.

En annen mulighet enn inntredelsessynspunktet er å hevde at en rett for boet til å holde seg dirkete til tredjemann i de tilfellene hvor skyldneren enten ikke er villig til, eller er avskåret fra å medvirke, kan utledes av konkursens karakter av generalbeslag. En slik rett for boet kan sies å være nødvendig. Uten en slik rett risikerer man at avgjørende bevismaterialet aldri kommer frem, og det er vanskelig å godta at skyldnerens død, eller manglende samarbeidsvilje, skal gjøre taushetsplikten absolutt. Det kan etter min oppfatning ses på som noe søkt å si at advokaten har taushetsplikt overfor konkursboet og samtidig si at skyldneren har en lovpålagt plikt til å frita fra denne. Dersom man har en lovpålagt plikt til å oppheve en slik taushetsplikt, kan man ikke da hevde at det ikke foreligger taushetsplikt for konkursdebitors advokat overfor konkursboet?

8 Regnskapsførers og revisors bistandsplikt

Strprl. § 119 og tvl. § 22-5 inneholder som nevnt regler som setter forbud for visse yrkesgrupper mot å avgi forklaring, også for retten, dersom det ikke foreligger samtykke fra den som har krav på hemmelighold. I denne oppregningen, som er uttømmende, er revisor ikke nevnt. Forarbeidene uttaler at *”dette innebærer at det under etterforskning og/eller under hovedforhandling kan begjæres rettslig avhør av revisor som vitne. Det samme gjelder under bobehandling”*⁷⁴.

Det følger av kkl. § 101 fjerde ledd jf. kkl. § 18a at regnskapsfører og revisor har en særskilt plikt til å utlevere regnskaper og regnskapsmateriale vedrørende skyldneren til

⁷⁴ NOU-1997-9 punkt 8.5 på side 107.

bostyrer. Det går klart frem av loven at dette gjelder selv om honorar for utført arbeid ikke er betalt. Regnskapsfører og revisor plikter også vederlagsfritt å bistå boet med opplysninger om skyldnerens regnskaps- og forretningsførsel. Videre går det også klart frem at denne plikten kan oppfylles uhindret av en eventuell taushetsplikt. Her er altså, for regnskapsførere og revisorerens vedkommende, konflikten mellom bistandsplikten og taushetsplikten regulert i loven.

9 Rekstenadvokatenes taushetsplikt, Rt 1983 s. 430

9.1 Gjengivelse av sentrale deler av dommen

Forholdene i dommen var at særeiedødsboet etter Hilmar A. Reksten var tatt under konkursbehandling. Konkursboet reiste sak mot to advokater hvor spørsmålet var om disse advokatene hadde plikt til å utlevere dokumenter som de har i sin besittelse og som har tilknytning til avdøde Hilmar A. Reksten, til Rekstens konkursbo. Spørsmålet gjaldt ikke dokumenter av rent personlig art. Hovedspørsmålet i saken var om den da gjeldene bestemmelsen i tvistemålsloven § 205 (som nå er videreført i tvisteloven § 22-5), som regulerer forholdet mellom vitneplikt og taushetsplikt for advokater, er til hinder for fremleggelse av de dokumenter konkursboet krever fremlagt.

De to advokatene nektet å etterkomme bobestyrerens anmodning om utlevering av dokumenter under henvisning til sin taushetsplikt. Dokumenter ble deretter forseglet på de to advokatenes kontor i henhold til beslutning av Bergen namsrett om midlertidig forføyning etter tvangsfullbyrdelsesloven § 262 nr. 1. Konkursboet reiste søksmål ved Bergen byrett mot de to advokatene innen fristen som var fastsatt i namsrettens kjennelse. Den Norske Advokatforening opptrådte som hjelpeintervenient til fordel for de to saksøkte advokatene.

Bergen byrett avsa 25. mai 1982 dom med følgende domsslutning:

”Advokatene Eilif Utne Riisøen og Per Brandt-Hansen tilpliktes å utlevere til Hilmar A. Rekstens konkursbo v/ bobestyrerne dokumenter som de måtte ha i sin besittelse og som direkte hjemler eller tjener som bevis for rettigheter Hilmar A. Reksten hadde, og som skal inngå som aktiva i boet. Videre tilpliktes de å utlevere til boet eller gi boet innsyn i dokumenter som de måtte ha i sin besittelse av rent forretningsmessig karakter uten tilknytning til deres virksomhet som juridiske rådgivere for Hilmar A. Reksten. For øvrig frifinnes de for å utlevere eller gi innsyn i dokumenter til boet”⁷⁵.

Konkursboet påanket denne dommen til Gulating lagmannsrett. Samtidig som dommen ble påanket ble det søkt om tillatelse til direkte anke til Høyesterett etter tvistemålsloven § 6 annet ledd. (Bestemmelsen om direkte anke til Høyesterett finner vi nå i tvisteloven § 30-2⁷⁶). Anken bygger på at byrettens rettsanvendelse er uriktig, advokatene erklærte motanke. Anke direkte til Høyesterett ble tillatt.

Konkursboets nedla følgende påstand:

”1. Advokatene Eilif Utne Riisøen og Per Brandt-Hansen tilpliktes å utlevere til særeiedødsboet etter Hilmar A. Reksten - dets konkursbo v/ bobestyrerne samtlige dokumenter som de besitter i forbindelse med Hilmar A. Reksten, dog ikke dokumenter av rent personlig karakter.

2. Særeiedødsboet etter Hilmar A. Reksten - dets konkursbo tilkjennes saksomkostninger for byretten og Høyesterett”⁷⁷.

Ankemotparten nedla påstand om frifinnelse. Advokatforeningen som hjelpeintervenient fremhevet at *”tvisten gjelder et lovregulert område; man befinner seg ikke i et rettsomt rom hvor man kan anvende frirettslige betraktninger. For så vidt det er plass for*

⁷⁵ Rt 1983 s.430 på side 431.

⁷⁶ Det følger av forarbeidene, Ot.prp. nr. 51 (2004-2005), på side 479 at tvisteloven § 30-2 første ledd er en videreføring av tvistemålsloven § 6 annet ledd.

⁷⁷ Rt 1983 s.430 på side 433 og 434.

vurderinger av ulike lovhensyn og interesser, hevdes at advokatenes taushetsplikt må være det overordnede hensyn”⁷⁸.

Saken endte med dissens 3-2, hvorav tre av dommerne forkastet boets krav. Dommer Holmøy var førstvoterende og representerte flertallet. Før han gikk inn på den nærmere rettslige vurdering av konkursboets krav, nevnte han enkelte momenter av mer generell betydning:

”Det er i denne sak en konflikt mellom to hver for seg beskyttelsesverdige interesser. På den ene side står konkursboets interesse i dokumentinnsyn for å få klarlagt boets stilling. På den annen side står advokatenes taushetsplikt og de grenser for dokumentinnsyn som følger av denne”⁷⁹.

Flertallet søker sin løsning ved å ta utgangspunkt i en tolkning av tvistemålsloven § 205. Førstvoterende uttaler at en rett for boet til dokumentinnsyn uten skyldnerens medvirkning ved å løse sin advokat fra taushetsplikten, er en rett som ikke har noen direkte hjemmel i konkursloven. En slik rett ville etter flertallets oppfatning komme i strid med den klare ordlyd i tvistemålsloven § 205, som bare inneholder en reservasjon for lovbestemt opplysningsplikt. Videre uttaler førstvoterende:

”Jeg vil videre understreke at man her befinner seg på et lovregulert område, og man må etter min mening være varsom med å sette seg utover tvistemålslovens klare ordlyd på grunnlag av prinsipielle vurderinger bygget på annen lovgivning. Jeg tilføyer at opplysningsplikt overfor et konkursbo er et praktisk viktig spørsmål hvor man må kunne forutsette at løsningen følger klart av loven”⁸⁰.

Flertallet går altså ikke inn på en vurdering av muligheten for harmonisering av tvistemålslovens regler om taushetsplikt med konkurslovens regler om opplysningsplikt, men søker løsningen ved en ren tolkning av tvistemålsloven § 205.

⁷⁸ Rt 1983 s.430 på side 435.

⁷⁹ Rt 1983 s.430 på side 437.

⁸⁰ Rt 1983 s.430 på side 438 og 439.

På vegne av mindretallet uttalte dommer Michelsen at man etter hans oppfatning måtte ta utgangspunkt i den opplysnings- og bistandsplikt konkursdebitor har overfor boet:

”Konkursdebitor vil etter dette som alminnelig regel være forpliktet til å gi boet opplysninger om hva - av økonomisk interesse for booppjøret - de dokumenter inneholder som han kjenner til befinner seg i arkivet hos advokater han har benyttet seg av”.

Og videre

”Når konkursdebitor i konkursloven er pålagt en slik opplysningsplikt om økonomiske forhold, må det i dette ligge at han også er forpliktet til å frita advokaten fra hans taushetsplikt. En slik regel er i et konkurstilfelle en nødvendighet, da ellers viktige opplysninger om boets økonomiske stilling kunne bli holdt utenfor bobestyrerens kunnskap og således undradd boet. Dersom debitor ikke oppfyller sin opplysningsplikt og heller ikke løser sin advokat fra plikten til hemmeligholdelse, vil man overfor ham kunne anvende arrest etter konkursloven § 34 eller straffansvar, jfr. straffeloven § 281”⁸¹.

Dommer Michelsen (mindretallet) uttaler videre at forutsetningen for den drøftelsen han har foretatt er at konkursdebitor er i live. Hans syn er at skyldneren plikter å forklare seg og å frita advokaten fra taushetsplikten. Han tar ikke stilling til hvordan spørsmålet skal løses dersom skyldneren nekter å medvirke. Videre går han inn på det spesielle tilfelle dommen omhandler, nemlig det tilfelle at skyldneren er død. Spørsmålet blir da hvilken stilling advokatens taushetsplikt og rett til å nekte å utlevere skriftstykker da kommer i. Hans oppfatning er at man må;

”...fremdeles holde fast ved at advokaten plikter å stille til boets disposisjon dokumenter som inneholder opplysninger om debtors økonomiske forhold. Det fremstår som et uantakelig resultat at debtors død skal sette en absolutt stopper for boets bestrebelse for å komme på sporet etter skjulte aktiva som kan tjene kreditorene til dekning. Man står her overfor en konfliktsituasjon mellom to i seg selv aktverdige interesser - boets i å skaffe til veie den best mulige dekning for kreditorene, advokatens og med ham advokatstandens i å

⁸¹ Rt. 1983 s. 430 på side 441 og 442.

bevare taushetsplikten. Man må dog være klar over at advokatene etter vår lovgivning er gitt rett til å tie ikke for deres egen skyld, men av hensyn til klienten. Og dennes interesse må som hovedregel vike for hans kreditorers - som tilfellet ville ha vært om han fortsatt hadde vært i live. Hans død bør i alminnelighet ikke medføre noen forskjell. Konkursboet må derfor anses berettiget til innsyn i dokumentene advokatene måtte ha i sin besittelse om debtors økonomiske forhold”⁸².

Mindretallet kom altså til at advokatene pliktet å legge frem de dokumenter de hadde i sin besittelse, med de begrensninger som fulgte av tvistemålsloven § 208.

9.2 Rettskildeverdi

Dommen er avsagt under dissens 3-2. En 3-2 dissens tilsier at man ikke kan utelukke at Høyesterett ville kommet til et annet resultat med en annen sammensetning⁸³. Konkursboet i dommen var et personlig konkursbo, dette vil også påvirke den generelle betydningen av dommen. Personlig vil jeg ikke legge altfor stor vekt på denne dommen basert på at situasjonene den omhandler var spesiell. Dommen vil etter min oppfatning ikke ha særlig stor kildebetydning for selskapskonkurser. Jeg reserverer meg imidlertid mot rettskildeverdien av uttalelsene fra førstvoterende hvor han sier at;

”...opplysningsplikt overfor et konkursbo er et praktisk viktig spørsmål hvor man må kunne forutsette at løsningen følger klart av loven”⁸⁴. Denne uttalelsen er generell, og har rettskildeverdi også ved selskapskonkurs.

Bringer man dommen over på en tradisjonell konkurs, hvor konkursboet er et aksjeselskap, vil det være dokumenter som gir opplysninger om driften av selskapet boet er interessert i. Disse vil i motsetning til i Rekstendommen ikke være av personlig karakter, eller inneholde elementer av personlig karakter.

⁸² Rt. 1983 s. 430 på side 444.

⁸³ Se Haugen (2003) på side 16 <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sisert dato 13/11].

⁸⁴ Rt 1983 s.430 på side 438 og 439.

Videre er situasjonen i dommen at skyldneren er død, og dommen gir derfor ikke holdepunkter for å si om retten ville pålagt skyldneren å fritta advokatene fra sin taushetsplikt eller ikke, dersom han hadde vært i live. De hensyn som gjør seg gjeldene i de tilfeller hvor det er snakk om en personlig konkurs er andre enn de hensyn som må tas i betraktning når et aksjeselskap går konkurs. De hensyn som taler mot at retten kan pålegge advokatene å gi boet opplysninger uten skyldnerens samtykke, gjør seg ikke gjeldene i samme grad i de tilfellene hvor skyldneren er et selskap⁸⁵.

Dommen er avsagt etter den gamle konkurslov av 1863. Brækhus åpner for den mulighet at resultatet etter konkursloven av 1984 ville blitt et annet, og er derfor av den oppfatning at dommens rettskildeverdi er begrenset. Dette er etter min mening ikke et opplagt standpunkt, og vil også avhenge av hvilket utgangspunkt man tar for å løse konflikten mellom boets behov for opplysninger og vernet av taushetsplikten. Konflikten ble ikke løst i den gamle konkursloven, og er heller ikke løst i den nåværende. Utgangspunktet for flertallets vurdering er da heller ikke konkursloven, men tvistemållovens bestemmelser om vitneforbud. Hvis man løser konflikten med dette utgangspunkt vil det altså ikke være bestemmelser i konkursloven som er avgjørende, og jeg kan da vanskelig si meg enig i at det at dommen er avsagt etter den gamle konkurslov er av avgjørende betydning for resultatet.

10 Advokatens taushetsplikt i konkurs

10.1 Beskrivelse av situasjonen

Oppgavens tema er ”konkursdebitors advokats taushetsplikt overfor konkursboet”. Konkurs er en spesiell form for sivilprosess og bestemmelsene i tvisteloven første, fjerde, femte og sjette del, kapittel 8 og §§ 9-6, 9-11 og 9-16 får tilsvarende anvendelse så langt de passer og ikke annet er bestemt jf. kkl. § 149 første ledd. I tvistelovens femte del står § 22-5 om at

⁸⁵ Se nedenfor under punkt 10.3.

retten ikke kan ta imot bevis som er betrodd blant annet advokater i deres stilling, såkalte ”kallshemmeligheter”, uten samtykke fra den som har krav på hemmelighold.

Situasjonen er altså den at en advokat har bistått en person. Denne personen kan være enten en fysisk person, eller en juridisk. Ved konkursåpning taper skyldneren retten til å råde over de eiendeler som omfattes av konkursbeslaget. Det gjelder så vel faktiske, som rettslige disposisjoner, jf. kkl. § 100. Konkursboet vil få en bostyrer som søker å klarlegge hvilke midler som finnes i boet, og sørge for best mulig dekning til kreditorene. Bostyrers oppgaver fremgår av kkl. § 85.

Konkursboet ”trer inn i skyldnerens sko” og overtar råderetten over skyldnerens eiendeler, men det er fortsatt skyldneren som står som den formelle eier av for eksempel en eiendom. Det at konkursboet trer inn i skyldnerens sko, betyr at det nå er boet som er den som vurderer kontrakter, og har myndighet til å ta avgjørelser. Konkursboet trer altså inn i skyldnerens sted ved en konkurs. På den ene siden kan man jo da si, at det er konkursboet som da er den rette til å gi samtykke der det er nødvendig. Løsningen er imidlertid ikke den at det er konkursboet som er den rette til å gi det samtykke som gir advokaten rett og plikt til å gi vitneforklaring⁸⁶.

Det ble slått fast i Rekstendommen at et konkursbo ikke trer inn i skyldnerens rett til å disponere over taushetsplikten. Rekstendommen avgjør direkte, som nevnt, bare spørsmålet der skyldneren er en fysisk person. Men når det gjelder dette spørsmålet må løsningen være den samme også når det er tale om et aksjeselskap som går konkurs. Førstvoterendes uttalelse om at ”... *en innsynsrett for boet heller ikke kan begrunnes med at boet anses som suksessor i debtors økonomiske rettigheter*”⁸⁷, er et generelt standpunkt til spørsmålet om konkursboets inntreden i skyldnerens samtykkekompetanse⁸⁸.

⁸⁶ Schei (1998) Bind II note 4 på side 696.

⁸⁷ Rt. 1983 s.430 på side 439.

⁸⁸ Se Svalheim (1996) på side 157.

Advokaten som har bistått skyldneren før vedkommende gikk konkurs kan ha informasjon som er verdifull for bostyreren. Advokaten kan blant annet ha kunnskap om transaksjoner som er foretatt, hva skyldneren har hatt kunnskap om og hatt som mål ved forskjellige transaksjoner, og hvor midler befinner seg. I et oversiktlig bo vil det være enklere for bostyrer å finne informasjon gjennom å se i regnskaper og arkiver. Bostyrerens oppgave vil være vanskeligere i de boene hvor dokumentasjon og regnskaper er mangelfulle, eller faktisk ikke eksisterer. Dersom skyldneren lojalt oppfylder sin opplysningsplikt, og sin plikt til å legge frem relevante dokumenter som han har adgang til, er ikke spørsmålet om advokatens taushetsplikt overfor boet så viktig. Det er i de tilfeller hvor skyldneren ikke gir opplysninger, og typisk i de tilfellene hvor det er lite oversiktlig og ved mangler ved regnskaper og andre dokumenter, at boets behov for å kunne avkreve advokaten og andre tredjemenn opplysninger og dokumenter, melder seg. Saken kan enten være at bostyret mistenker skyldneren for å holde tilbake informasjon, skyldneren kan være motvillig for samarbeid, skyldneren kan være død, eller kan ha stukket av.

Det at en tredjemann sitter med opplysninger som er av betydning for konkursboet, innebærer ikke uten videre at vedkommende dermed har en plikt til å gi disse opplysningene til boet⁸⁹. Utgangspunktet er de vanlige reglene og begrensningene som gjelder for vitneplikt. Disse reglene må imidlertid praktiseres på bakgrunn av at konkurs er en spesiell situasjon, og de hensyn som ligger bak begrensningene i vitneplikten må veies mot de hensyn som gjør seg gjeldende i en konkurs.

10.2 Betroelseskravet i konkurs

Under punkt 2.7.2 har jeg redegjort for vilkåret om at opplysningene må være ”betrodd” advokaten for at de skal omfattes av taushetsplikten. Jeg vil nå beskrive hvilken betydning dette kravet har i en konkurssituasjon.

Det første spørsmålet er om betroelsesbegrepet er det samme i og utenfor konkurs, eller om det kan opereres med et mer snevert betroelsesbegrep i den situasjonen jeg tar sikte på å

⁸⁹ Brækhus (1991) på side 185.

beskrive. Man kan reise spørsmålet om taushetsplikten er begrenset til opplysninger av personlig art, slik at blant annet opplysninger om økonomiske forhold faller utenfor. Et eksempel som illustrerer dette er det tilfelle at et selskap har mottatt et beløp på advokatens konto. Advokaten har senere overført beløpet videre. Bostyrer ønsker opplysninger rundt denne transaksjonen, og hvor disse pengene har gått, og han ber derfor advokaten om en kontoutskrift. Advokaten nekter å gi bostyrer dette, og henviser til sin taushetsplikt. Er dette opplysninger som er omfattet av taushetsplikten? Etter min mening vil det ikke være naturlig å si at slike opplysninger er ”betrodd”. Det samme oppdraget kunne vært utført av en bank, og et innslag av rettshjelp gjør ikke at transaksjonen faller inn under taushetsplikten til advokaten⁹⁰. Hos et selskap hvor regnskapene er tilfredstillende ville bostyrer fått de opplysningene han hadde behov for gjennom disse. Manglende samarbeidsvilje, eller eventuelt redsel for selv å bli avslørt for å ha vært med på et arrangement på kanten av loven, kamoufleres her som taushetsbelagt informasjon. Taushetspliktens begrunnelse og formål taler også imot at opplysninger av en slik art skal beskyttes.

En grunn til at advokaten henviser til sin taushetsplikt når boet ønsker informasjon kan altså være at advokaten ønsker å holde opplysningene for seg selv av frykt for medvirkningsansvar. Det er en fare for at advokaters taushetsplikt blir brukt for å skjule informasjon av hensyn til advokaten selv. Dette er ikke en verneverdig interesse og boet har behov for en hjemmel som gir adgang til å skaffe slike opplysninger i de tilfellene hvor skyldneren og hans advokat nekter å gi dem.

10.3 Hvem er taushetsplikten ment å verne i en konkurssituasjon?

Tidligere i fremstillingen reiste jeg spørsmålet om hvem taushetsplikten er til vern for. Det ble der fremhevet at det er andre hensyn som gjør seg gjeldende når det er en juridisk person som er klient. I en konkurssituasjon vil det bli lite igjen av selskapets interesser. Det vil nå være kreditorenes interesser som i all hovedsak er de interessene bostyrer er ment å skulle ivareta.

⁹⁰ Se Haugen (2003) på side 11 <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sitert 13/11].

Det er vanskelig å se noen grunner som taler for at styret i en konkurssituasjon skal ha noen beskyttelsesverdig interesse i å nekte å samtykke slik at advokaten blir fritatt fra sin taushetsplikt. De hensyn man kan argumentere med i forhold til en personlig konkurs, som kan være at det er tale om private og personlige opplysninger, vil være fraværende fordi det er selskapet som sådan, og ikke for eksempel opplysninger et styremedlem på egen vegne har kommet med, det er snakk om. Det kan hevdes at det kun er en formell begrunnelse for at styret må samtykke til opphevelse av taushetsplikten⁹¹.

Det første spørsmålet man kan stille for å avgjøre om de opplysningene advokaten sitter med faller inn under taushetsplikten er hvem advokaten har inngått en avtale om oppdrag med. Hvem er klienten, er det selskapet, eller er det i forhold til de aktuelle opplysningene, det enkelte styremedlem som er klient? Det er som nevnt tidligere ikke avgjørende hvem som har betalt for bistanden. Hvem som har betalt vil imidlertid kunne gi veiledning. Dersom styremedlemmet selv har betalt vil det tale for at de opplysningene advokaten har fått vite gjennom denne bistanden er opplysninger som vernes av taushetsplikten advokaten har overfor det styremedlemmet og forholdet mellom de to. Det er et annet forhold enn advokaten har som selskapets advokat. Som selskapets advokat vernes ikke det enkelte styremedlems interesser i at opplysninger skal holdes unna konkursboet.

En praktisk situasjon kan brukes som eksempel for å illustrere problemstillingen. Advokat A er advokat for Selskap AS. Selskap AS eier flere eiendommer i utlandet, men det er enkeltpersoner i styret som står som formelle eiere. I en personlig konkurs hvor klienten har betrodd advokaten at han i realiteten er eier av en eiendom, er det slik informasjon som vernes av taushetsplikten, men i vårt tilfelle hvor det er selskapet som har kommet med betroelsen, vil informasjonen ikke falle inn under taushetspliktens vern, fordi selskapets interesser er at kreditorene oppnår best mulig dekning. Advokatens taushetsplikt er ikke her ment å gi vern for det enkelte styremedlems eventuelle ønske om at det reelle eierforholdet ikke kommer frem.

⁹¹ I denne retning Haugen (2003) på side 20. <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [siteret 27/10].

10.4 Hvem kan samtykke til å frita advokaten fra taushetsplikten når selskapet går konkurs?

Det første spørsmålet er om vedkommende som har samtykkekompetanse plikter å gi det. Begrunnelsen for taushetsplikten, som jeg tidligere har vært inne på, er å beskytte tillitsforholdet mellom advokat og klient, og å verne klienten mot at opplysninger kommer ut, og/eller blir misbrukt. Det kan anføres at disse hensynene faller bort i det et selskap går konkurs. Påstanden er altså at selskapet ikke lenger har en beskyttelsesverdig interesse i hemmelighold, og at den som har samtykkekompetanse plikter å gi samtykke.

Svalheim stiller opp tre løsningsalternativer for hvem som kan samtykke på selskapets vegne, og jeg vil videre benytte meg av hans tre forslag⁹²:

- 1) Samme regel som ved fysiske personers død. Det er ikke lenger noen som har samtykkekompetanse.
- 2) Samtykkekompetansen ligger hos de tidligere aksjonærene i fellesskap.
- 3) Det er hos det organ som representerte selskapet før oppløsningen samtykkekompetansen ligger.

Hvilket løsningsalternativ som er det riktige kan diskuteres. I forhold til innholdet i alternativ 1), at man ved selskapskonkurs skal ha samme regel som ved fysiske personers død, må man se på hva regelen er ved fysiske personers død er, og det er gjennomgått tidligere i punkt 4.3.2.

Ser man argumentasjonen i dommen som er gjennomgått der, i forhold til hvordan situasjonen er når et selskap går konkurs, er min oppfatning at de beste grunner da taler for at det nettopp er i en slik situasjon at fordelen ved unntak fra taushetsplikten innebærer en vesentlig større fordel enn krenkelse av fortroligheten. Videre vil også formålet med bruken av opplysningene tale for at advokaten bør gi boet opplysninger.

⁹² Svalheim (1996) på side 156.

I forhold til alternativ 2), at samtykkekompetansen ligger hos de tidligere aksjonærene i fellesskap, oppstår det problemer i de tilfeller hvor aksjonærene er mange. Som eksempel kan man da tenke seg Terra Securities-konkursen⁹³, og problemene som ville oppstå hvis man ønsket opplysninger fra advokaten, og samtlige av aksjonærene i Terra Securities skulle måtte samtykke for at selskapets advokat/advokater skal fritas fra taushetsplikten. Løsningen kan virke mer naturlig i et selskap med få aksjonærer, men den konklusjon at hvem som er samtykkekompetent skal variere fra selskap til selskap vil være et dårlig valg av løsning i praksis.

I følge Jahre⁹⁴, og som Svalheim⁹⁵ også forutsetter, er det alternativ 3), at samtykkekompetansen er hos det organ som representerte selskapet før oppløsningen, som er det korrekte. Hvis det er slik at taushetsplikten fortsatt består, er det altså det organ som sist representerte selskapet før det gikk konkurs, som kan gi samtykke.

Man må være klar over at styret i et selskap kan være skiftet ut mange ganger i løpet av selskapets levetid. I praksis vil det også ofte kunne være slik at det ikke er noe styre på det tidspunkt selskapet går konkurs. Styret kan ha trukket seg i tiden forut for konkursåpning. En løsning kan da være at man går tilbake i tid til man finner et styre.

I en situasjon hvor et selskap har vært drevet uten et styre er det også praktisk at det i tiden forut for konkurs har vært en daglig leder eller en økonomidirektør, som har engasjert advokat på selskapets vegne. I et slik tilfelle kan man etter min oppfatning også tenke seg et fjerde løsningsalternativ, nemlig den løsning at det da er den daglig lederen eller økonomidirektøren, som på selskapets vegne har engasjert advokaten, som er den rette til å samtykke slik at advokaten blir fritatt fra taushetsplikten og boet kan få opplysninger.

⁹³ Terra-Gruppen vedtok å begjære oppbud i meglerhuset Terra Securities ASA 28. november 2007 og virksomheten stoppet med umiddelbar virkning.

⁹⁴ Jahre (1990) på side 254.

⁹⁵ Svalheim (1996) på side 156.

I de tilfeller hvor selskapet har betrodd opplysninger som omhandler en annen enn selskapet selv, blir spørsmålet da om det kreves samtykke fra den opplysningene omhandler?⁹⁶. Dersom skyldneren fritar sin advokat fra taushetsplikten, men det i tillegg kreves at den eller de tredjemenn advokaten har fått opplysninger om i tillegg må samtykke, er det på det rene at dette vil medføre vanskeligheter. Boet vil da kunne bli skadelidende selv om skyldneren er samarbeidsvillig, dersom en eller flere tredjemenn ikke er det. Dette vil derfor være en ugunstig løsning, og etter min mening taler de beste grunner for at det er tilstrekkelig at skyldneren samtykker.

10.5 Delvis samtykke

I en konkurssituasjon kan ikke samtykket regnes for å være gitt dersom skyldneren samtykker til at hans advokat kan gi kun utvalgte opplysninger men ikke andre, og denne begrensningen i samtykket gjør at de opplysningene som da kan gis forleder konkursboet fremfor å klarlegge situasjonen.

10.6 Betydningen av skillet mellom sterk og svak taushetsplikt i konkurs

Tredjemann har vitneplikt, men tredjemenn har ikke plikt til å forklare seg for konkursboet utenfor rettsmøte. Det at en tredjemann, som for eksempel advokat eller skyldnerens bankforbindelser, sitter inne med opplysninger som er av betydning for boet, innebærer som nevnt ikke uten videre en plikt eller rett for ham å stille dette til bostyrets disposisjon⁹⁷. Man må ta utgangspunkt i de alminnelige regler som gjelder for vitneplikt, og under dette også de begrensninger som gjelder for grupper med taushetsplikt. Disse reglene må imidlertid, i en viss utstrekning, som uttalt av Brækhus; ”*påvirkes av det forhold at det er et konkursbo som søker opplysninger om debtors økonomiske forhold*”⁹⁸.

Problemstillingen i konkurs er om taushetsplikten helt eller delvis hindrer boet i å kreve opplysninger *direkte* fra tredjemann. Svaret blir forskjellig alt etter som tredjemanns

⁹⁶ Denne problemstillingen generelt, altså uten tanke på konkurssituasjonen, er behandlet under punkt 4.3.

⁹⁷ Brækhus (1991) på side 185.

⁹⁸ Brækhus (1991) på side 185.

taushetsplikt er svak eller sterk. Hvis man antar at den svake taushetsplikten gjelder helt ut overfor boet, vil man måtte bringe tredjemann inn til rettslig avhør, fordi det først er i et rettsmøte at tredjemann har plikt til å forklare seg. Boet har da en mulighet for å få tak i opplysningene. Den sterke taushetsplikten gjelder overfor boet, og boet vil ikke uten skyldnerens samtykke få opplysninger som er omfattet av denne fra tredjemann. Taushetsplikten består også ved rettslig avhør og retten kan ikke frita advokaten.

11 Utenlandsk rett

11.1 Generelt

Jeg har tatt for meg svensk og dansk rett for å se om det fungerer likt som i Norge, eller om regler og praksis er annerledes der. På dette området i svensk rett har jeg ikke funnet noen vesentlig ulikhet. Jeg har derfor valgt å kun omtale dansk rett, fordi det her er en litt interessant forskjell fra norsk rett.

11.2 Dansk rett

Rettsgrunnlaget for advokaters taushetsplikt i dansk rett er retsplejeloven⁹⁹ § 170 sammenholdt med straffeloven¹⁰⁰ § 152 følgende. Enhver som utøver virksomhet eller erverv i medfør av offentlig beskikkelse eller anerkjennelse, blant annet advokater, har taushetsplikt med hensyn til opplysninger som er ”*fortrolige af hensyn til private interesser*” jf. straffeloven § 152 bokstav b-f¹⁰¹. Reglene om vitneutelukkelse finnes i retsplejeloven § 169 og § 170. Reglene er utømmende, noe som betyr at en som har taushetsplikt, men som ikke i medhold av disse bestemmelsene er utelukket fra å avgi forklaring som vitne, har plikt til å avgi vitneforklaring. Dersom taushetsplikten bortfaller på grunn av samtykke fra den taushetsplikten er til beskyttelse av, er det vitneplikt som for

⁹⁹ Lovbekendgjørelse 2001-09-14 nr 809.

¹⁰⁰ Lovbekendgjørelse 2001-09-14 nr. 808.

¹⁰¹ Gomard (2000) på side 522.

andre, akkurat som i norsk rett. Ordlyden i § 170 er at advokater er utelukket fra å avgi forklaring om *”det som er kommet til deres kundskab ved udøvelsen af deres virksomhed”* jf. § 170 Stk.1.

Etter dansk rett er det også begrensninger i form av *”vidneudelukkelsesgrunde”*. Formålet med *”vidneudelukkelsesreglerne”* kan generelt sies å være å avbalansere de motstående hensyn mellom vitneplikten og taushetsplikten,¹⁰² og å gjøre taushetsplikten effektiv¹⁰³.

Retspleieloven nevner flere yrker hvor det er lovpåbudt taushetsplikt. En taushetsplikt man måtte ha i henhold til etiske regler for profesjonen, eller kollegiale regler tillegges derimot ikke betydning i denne forbindelse. For noen av gruppene som nevnes er taushetsplikten ufravikelig. For andre advokater enn forsvarer gjelder også det at den er ufravikelig, men kun med hensyn til *”hva de har erfaret i en retssag, de førte, eller som de blev rådspurgt om”*¹⁰⁴. Advokater kan etter dansk rett (nå er vi utenfor de tilfellene som er nevnt over hvor taushetsplikten er ufravikelig) pålegges å gi forklaring *”hvis dette er af afgørende betydning for sagens udfald, og sagens beskaffenhed og dens betydning for vedkommende part eller for samfundet fines at berettige til at bryde tavshedspligten...”*¹⁰⁵.

I dansk rett kan altså retten, *i motsetning til i Norge*, pålegge advokaten å avgi forklaring dersom de nevnte vilkår er oppfylt. I U.1997.1115 finner vi et eksempel på problemstillingen. Her ble en advokat som hadde vært advokat for det nå konkursrammede selskap *ikke* pålagt å avgi vitneforklaring under en omstøtelsessak¹⁰⁶.

I en konkurssituasjon følger det av den danske konkursloven § 100 at *”skyldneren skal meddele skifteretten og bostyret alle fornødne opplysninger til behandling af boet og skal*

¹⁰² Lindenchrone og Werlauff (2007) på side 123.

¹⁰³ Karnovs lovsamling 2001 bind 3 note 734 på side 3809.

¹⁰⁴ Lindenchrone og Werlauff (2007) på side 124.

¹⁰⁵ Lindenchrone og Werlauff (2007) på side 124.

¹⁰⁶ Karnovs lovsamling 2001 bind 3 note 736 på side 3810.

etter tilsigelse møde for skifteretten og ved registreringen af boets aktiver". Skyldnerens plikt er også i dansk rett en opplysningsplikt. Han skal meddele alle relevante opplysninger, men plikter ikke å arbeide for boet. Uriktige opplysninger kan straffes etter straffeloven § 162. Men vi er da over i området mellom retten til å ikke forklare seg ved straffbare forhold, og plikten til å forklare seg korrekt dersom det ikke er reist siktelse.

11.3 Gjennomgang av en dansk dom

Under vil jeg gå inn på en dansk dom fra 1997 som er egnet til å vise hvordan problemet mellom taushetsplikten og skyldnerens opplysningsplikt, herunder plikten til å frita advokaten fra taushetsplikten, kan oppstå i praksis.

Saksforholdet dommen, U.1997.478/2V, bygger på, var følgende:

Advokat A hadde vært styremedlem og likvidator¹⁰⁷ i et selskap som senere gikk konkurs.

Videre hadde han også vært advokat for B og C, som hadde eierandeler i selskapet.

Advokat A henviste under avhør til sin taushetsplikt som advokat for B og C, og opplyste at han derfor ikke kunne besvare spørsmål. Skifteforvalteren avgjorde at konkursboets advokat kunne stille sine spørsmål, og at det løpende kunne tas stilling til om spørsmålene vedrørte selskapets forhold eller B's og C's forhold. Det ble stillet spørsmål rundt navneendring på selskapet, og om advokat A hadde mottatt henvendelser om kjøp av selskapet. Advokat A ønsket ikke å besvare spørsmål vedrørende selskapets salg under henvisning til sin taushetsplikt som advokat for B og C. Konkursboets advokat påpekte da at det var selskapets forhold han ønsket belyst med sine spørsmål. Advokat A uttalte da at en kunnskap han i så fall har om dette, er kunnskap han har i egenskap av advokat for B og C, ikke som likvidator eller styremedlem. Skifteforvalteren kom til at salg av et selskap må sies å angå selskapets forhold, og bestemte derfor at advokat A skulle besvare spørsmålet.

¹⁰⁷ Likvidasjon er uttrykk for et selskaps opphør gjennom en fremgangsmåte som innebærer realisering av illikvide aktiver, betaling av gjelden og fordeling av et eventuelt overskudd blant de berettigede.

Likvidasjonsbeslutningen innebærer at selskapets ledelse må fratres, og at det i stedet velges en eller flere likvidatorer til å forestå avviklingen. Likvidators hovedoppgave er å realisere de illikvide aktiver og sikre at kreditorene får dekket sine krav. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/NOUer/2002/NOU-2002-6/6.html?id=366688> [sitert 25/8-08].

Advokat A påkjærte straks denne beslutningen. Han skrev i sitt ”kæreskrift” til landsretten blant annet:

”Jeg har været udpeget til likvidator og bestyrelsesmedlem i selskabet. De oplysninger, som jeg i disse egenskaber har modtaget angående selskabet, er jeg naturligvis forpligtet til at afgive vidneforklaring om... De oplysninger, som jeg måtte være i besiddelse af angående anpartshavernes salg af anpartene i selskabet, er således oplysninger, som jeg har modtaget i min egenskab af advokat for anpartshaverne – ikke i min egenskab af likvidator eller bestyrelsesmedlem”¹⁰⁸.

Denne uttalelsen viser godt de vanskelige grensedragningene som oppstår i de tilfeller hvor en advokat har flere roller. Det springende punktet blir i en sak hvor advokaten har hatt flere roller, om det er i egenskap av advokat han har mottatt opplysningene boet ønsker å få.

Subsidiært anførte konkursboet blant annet, et synspunkt som er særdeles interessant i forhold til denne oppgavens problemstilling:

”...de personer, overfor hvem advokat A påberåber sig tavshedpligt, i relation til Konkurslovens oplysningspligt, ikke har det sædvanlige beskyttelseshensyn som klienter hos en advokat, idet de pågældende selv ville kunne afkreves samtlige oplysninger efter Konkurslovens § 100, jf. § 105, jf. UFR 1984 s. 837 og UFR 1979 s. 216... at retten iøvrigt i medfør af Retsplejelovens § 170, stk. 3 kan pålægge en advokat at afgive forklaring om forhold, der er omfattet af hans tavshedpligt, med mindre hemmeligholdelsen har væsentlig betydning, hvilket der ikke er anført grunde til i nærværende sag”¹⁰⁹.

Anførselen går altså på at opplysningene skyldneren har gitt ikke er vernet av taushetsplikten, fordi dette er opplysninger skyldneren selv er pliktig til å gi. Jeg er tilhenger av denne argumentasjonen, den ligger nært opp mot spørsmålet jeg har reist tidligere i fremstillingen om at det kan hevdes å være søkt at man på den ene siden sier at det foreligger taushetsplikt, og på den andre siden samtidig sier at skyldneren plikter å frita.

¹⁰⁸ U.1997.478/2V på side 479.

¹⁰⁹ U.1997.478/2V på side 480.

Når skyldneren selv har plikt til å gi opplysninger, blir det unaturlig og samtidig si at de samme opplysningene bør vernes av taushetsplikten.

Videre ble det fremhevet at det er tredjemannsinteresser, kreditorenes interesser, i slike saker. Disse skal ivaretas ved at bostyrer forsøker å få opplyst hva som har skjedd i tiden forut for konkursen, og man har da behov for forklaring fra advokaten.

Vestre Landsrett kom til at advokat A skulle besvare de stilte spørsmål, vitneplikten ble altså ikke begrenset av den taushetsplikt advokaten hadde som følge av sin klientrelasjon til B og C.

12 Selvinkriminering i konkurssaker

På et eller annet tidspunkt vil en granskning passere grensen for straffeprosessuell etterforskning, og da er man utenfor konkurslovens område, og skyldneren har da vern mot selvinnkriminering etter straffeprosessloven og EMK¹¹⁰. Jeg vil imidlertid avgrense mot de tilfellene hvor man klart er over i et etterforskningstilfelle. Dersom skyldneren blir siktet har han ikke forklaringsplikt jf. strprl § 230 og § 91. Dette vernet er helt grunnleggende, og skyldnerens plikt til å gi konkursboet opplysninger må ikke uthule dette vernet.

Det er altså et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling ikke har plikt til å forklare seg, eller på annen måte bidra til egen straffelse¹¹¹. Den forklaringsplikt som påhviler skyldneren etter kkl. § 101 i en konkurssituasjon er begrenset av siktedes rett til å nekte å forklare seg etter blant annet strprl. § 90, og av beskyttelsen mot selvinkriminering som er innfortolket i kravet til rettferdig rettergang i

¹¹⁰ Se Klundseter (1996) på side 14.

¹¹¹ Se blant annet "Fengselsbetjent-dommen" Rt. 1994 s. 1269 på side 1271.

EMK art. 6 nr. 1¹¹², og uttrykkelig uttalt i FN- kovensjonen 16 desember 1966 om sivile og politiske rettigheter, forkortet SP, art. 14 nr. 3 bokstav g.

Det oppstår altså et interessant problem når man befinner seg i en konkurssituasjon hvor man mistenker skyldneren for å ha begått en eller flere straffbare handlinger. Dersom skyldneren er siktet for en straffbar handling kan han altså nekte å forklare seg, noe som vil føre til at bobehandlingen blir vanskeligere å gjennomføre. Det neste spørsmålet som oppstår blir da hvordan man skal forholde seg i de tilfeller hvor skyldneren *ikke* er siktet, men hvor oppfyllelse av opplysningsplikten vil medføre at skyldneren bidrar til egen straffellelse. Er det skyldneren selv som må vurdere om de opplysningene han sitter med gjør at han ikke må forklare seg, eller om de er av en art som gjør at forklaringsplikten består? I dansk rett har oppfatningen vært at konkurslovens opplysningsplikt ikke modifiseres av retsplejelovens regler om fritak for vitneplikt. Dansk skifterettspraksis har vært preget av en manglende aksept av at selvinkrimineringsforbudet kan innskrenke opplysningspliktens utstrekning¹¹³. Men i en kjennelse fra 2000¹¹⁴ har dansk Høyesterett imidlertid nå slått fast at skyldneren eller det styremedlem etc., som innkalles til å avgi forklaring for skifteretten, kan påberope seg EMKs selvinkrimineringsforbud som argument for å ikke uttale seg¹¹⁵.

Forklaringer fra skyldneren til bostyrer som vil utgjøre et vesentlig bevis mot tiltalte, og som er avgitt under en lovbestemt forklaringsplikt jf. kkl. § 101 første ledd, kan etter avgjørelsen i Den europeiske menneskerettighetsdomstol i Saunderssaken ikke benyttes som bevis i straffesak¹¹⁶.

¹¹² Se blant annet EMD –1984 -10828, Funke mot Frankrike og EMD -1991-19187, Saunders mot Storbritannia.

¹¹³ U.2000B.382. ”Selvinkrimineringsforbudet gjelder også i skifteretten” på side 2.

¹¹⁴ Ufr 2000.1201 H.

¹¹⁵ U.2000B.382 ”Selvinkrimineringsforbudet gjelder også i skifteretten”

¹¹⁶ Behandling av straffbare forhold begått i forbindelse med konkurs (2007)

<http://www.konkursradet.no/art/?id=741> punkt 3.3.3[sitert 13/10-2008].

Problemet i vår sak vil være pliktmessige forklaringer gitt overfor bostyrer tidlig i konkurssaken, altså forklaringer som er avgitt før det var mistanke om noe straffbart. Løsningen er uklar etter den nevnte avgjørelse i Saunderssaken. Et moment kan man få ved å gå ut fra at ”...grensen for når selvinkrimineringsvernet slår inn, er når formålet med spørsmålene til skyldneren er å avdekke mulige straffbare forhold”¹¹⁷. Grensen for hva som regnes som etterforskning vil kunne være veiledende for når skyldneren bør gjøres kjent med retten til ikke måtte svare på spørsmål og forklare seg¹¹⁸.

I en avgjørelse av Høyesterett, Rt. 2007 s.932, kom (blant annet) spørsmålet om krenkelse av vernet mot selvinkriminering i forbindelse med forklaringsplikten etter konkursloven opp. Høyesterett fant i denne saken at selvinkrimineringsvernet ikke var krenket, og la avgjørende vekt på at forklaringen hadde en beskjeden bevismessig betydning.

13 Oppsummering og vurdering av rettstilstanden

Vurderingen av problemstillingen denne avhandlingen omhandler tar sitt utgangspunkt i den fundamentale og grunnleggende betydningen advokaters taushetsplikt har for at advokater skal kunne utøve sin funksjon på en tilfredsstillende måte i samfunnet.

På den ene siden har vi hensynet til enkeltpersoners rettssikkerhet og rettssystemet, som er tjent med at det oppnås størst mulig grad av fortrolighet mellom klient og hans advokat, slik at alle opplysninger, ikke bare enkelte, kommer frem. Disse hensyn tilsier at taushetsplikten bør gis sterkest mulig vern. En svekkelse av dette vernet vil undergrave advokaters mulighet til å yte rådgiving og bistå på en ærlig, nytenkende og kreativ, men innenfor lovens grenser, måte. Gjennom de samtaler jeg har hatt med flere advokater var

¹¹⁷ Se henvisning note 116.

¹¹⁸ Behandling av straffbare forhold begått i forbindelse med konkurs (2007)

<http://www.konkursradet.no/art/?id=741> punkt 3.3.3[sitert 13/10-2008] hvor det vises til at grensen er nærmere behandlet I riksadvokaten i rundskriv nr 3 for 1999.

det en utbredt oppfatning at rådgivningen ville påvirkes i stor grad dersom man ville risikere å måtte fremlegge sin korrespondanse fordi taushetsplikten ble opphevet overfor boet ved en konkurs hos klienten. Enkelte mente dette i noen tilfeller ville "tvinge" rådgivningen over i muntlige former. Noen nevnte også muligheten for at dersom det var slik at en konkurs medførte at taushetsplikten automatisk falt bort overfor boet, så ville advokater kunne komme til å kvie seg for å gi råd til insolvente klienter, eller i verste fall for i det hele tatt å bistå disse. Rådgivningen advokaten gir vil da kunne preges av at den ikke må kunne fremstå på en måte som gir en mulighet for å skade advokatens rykte i fremtiden. Men det er viktig å huske på at advokaters taushetsplikt er til for å verne klienten, ikke advokaten, selv om advokatene også ofte ser ut til å ønske vern om de opplysninger og råd som blir gitt.

Når vi står overfor en konkurssituasjon, er det tungtveiende hensyn som taler for at man bør hindre at skyldneren gjennom advokaten kan gjemme seg bak taushetsplikten. Hensynet til kreditorene og en effektiv bobehandling taler for at alle opplysninger av betydning må frem i lyset. Omsetningslivet er tjent med at kreditorene får best mulig dekning, og det er ikke samfunnsmessig ønskelig at skyldnerens manglende samarbeidsvilje, sammen med advokatens taushetsplikt, gir skyldneren mulighet til å kunne unndra midler som skulle inngått i boet, eller hindrer at man finner ut at en transaksjon kan omstøtes.

Konsekvensen av taushetspliktens grunnleggende betydning er at den ikke bør kunne beskjæres, uthules, eller omgås, uten gjennom klare og forutsigbare lovregler. Dette er kommet til uttrykk i Rekstendommen, som er gjennomgått i punkt 9 og EMDs praksis.

Det er imidlertid nettopp klare lovregler vi mangler, og situasjonen etter rettspraksis er uklar. Gjennom de samtaler jeg har hatt for å få et lite inntrykk av hvordan det fungerer i praksis, har flertallet sagt at de ikke opplever spørsmålet om skyldnerens advokats taushetsplikt som noe problem når de selv opptrer som bostyrer. Dette fordi skyldneren samarbeider, eller fordi de ikke har behov for noe informasjon fra advokaten. Videre sier

de som har opplevd at advokaten henviser til sin taushetsplikt at problemet da enten består i at det kun står på at advokaten vil ha betalt for å fremskaffe/gi opplysningene, og da er problemstillingen en annen enn i de tilfellene hvor advokaten nekter fordi han ikke er fritatt, og at skyldneren ikke vil frita ham. Problemet i det sistnevnte tilfelle, som er oppgavens tema, synes etter de samtaler jeg har hatt å være at det ”stopper der”. Dersom skyldneren nekter å frita advokaten hadde ingen av de jeg snakket med gått videre med det, og vil heller da som bostyrer forsøke å finne andre måter å få opplysninger på. I forhold til skyldnerens advokat blir det ikke gjort noe mer(annet enn å forsøke å påvirke skyldneren til å samtykke til fritagelse)fordi rettsstilstanden er uklar og det ikke finnes noen klar hjemmel å vise til. Så selv om man etter min oppfatning kan hjemle en plikt for skyldneren til å frita i kkl. § 101, hjelper ikke det dersom skyldneren nekter. Advokaten vil ikke tørre å bistå boet uten et samtykke, fordi han da står i fare for å bryte taushetsplikten og pådra seg ansvar. Bostyrer har en hektisk hverdag, og det er lite tid å bruke på ”prinsippaker”. Videre vil en sak for å få skyldneren til å frita advokaten sjelden være det kreditorene ønsker å bruke boets midler på.

En mulig løsning for å forsøke å unngå problemet er at man som bostyrer i første møte med skyldneren ber om at det undertegnes en erklæring om at skyldneren fritar sin advokat/advokater for taushetsplikten. Det vil ofte være lettere å få et slikt samtykke på et tidlig stadium, og *før* det har oppstått et konkret behov for opplysninger. Det kan på dette stadiet fremstå som mer en formalitet, og dermed noe skyldneren lettere samtykker til, enn når det senere oppstår behov for opplysninger som skyldneren ikke har lyst til at skal bli gitt når han har hatt tid til å tenke seg om.

Jeg er av den oppfatning at unntak eller begrensninger i taushetsplikten som utgangspunkt bør ha hjemmel i lov. Et inngrep i regler av så fundamental betydning som taushetsplikten, bør overlates til lovgiver. Reglene om advokaters plikt til å varsle ved mistanke om hvitvasking er et eksempel på at loven med klar hjemmel griper inn i taushetsplikten. Å overlate utviklingen av konkursdebitors advokats taushetsplikt overfor konkursboet til

rettspraksis vil kunne medføre at avklaring av rettstilstanden lar vente på seg, fordi saker som har dette som problemstilling sjelden kommer for retten.

Innføringen av de endringer som hvitvaskingsloven medfører for advokater har som nevnt møtt motstand, det er kanskje denne motstanden fra advokatstanden mot inngrep og regulering av taushetsplikten, i tillegg til at interessene på begge sider i det problemkomplekse som oppgaven omhandler er verneverdige, som muligens gir lovgiver en følelse av avmakt. Det er vanskelig å regulere dette, og en bestemmelse som pålegger skyldnerens advokat å bryte taushetsplikten overfor konkursboet måtte vært nyansert og tatt høyde for hvor forskjellig konkurser kan være. Reaksjonene hvitvaskingsloven førte til gir også en pekepinn på at dette er et vanskelig område å regulere. Som det uttales i Stenberg - Nilsen rapporten:

”Eventuelle andre unntak [enn unntaket for hvitvaskingsinformasjon] fra taushetspraksis bør ikke aksepteres uten i tilfeller der det foreligger sterke grunner for å avverge betydelig skade eller fare...”¹¹⁹ (Min tilføyelse).

I dommen om Rekstens advokatenes taushetsplikt uttalte, som tidligere nevnt, førstvoterende:

”Jeg tilføyer at opplysningsplikt overfor et konkursbo er et praktisk viktig spørsmål hvor man kunne forutsette at løsningen følger klart av loven”¹²⁰.

Det er nå 25 år siden dommen ble avsagt, og dommen er referert og diskutert mye i litteraturen siden den gang. Etter min oppfatning er det vanskelig å legge til grunn at dommen om Reksten advokatenes taushetsplikt gir svaret på spørsmålet om advokaters taushetsplikt overfor et konkursbo, av den grunn at situasjonen der var så spesiell at løsningen ikke etter min mening ukritisk kan legges til grunn for selskaper.

¹¹⁹ Stenberg - Nilsen rapporten (2003) punkt 4.12 på side 33.

¹²⁰ Rt. 1983 s. 430 på side 439.

Haugen ytret i 2003 i sin artikkel om advokaters taushetsplikt overfor et konkursbo, et ønske av hensyn til både konkursskyldner, hans advokat og boet, at Justisdepartementet burde foreslå ny lovgivning. Lovgiver har ikke kommet på banen. For min del slutter jeg meg ikke like bombastisk til Haugens generelle konklusjon om at ”lovgiver bør foreta et bevisst valg, og la kreditorenes interesse gå foran taushetsplikten i en konkurssituasjonen”¹²¹, men i forhold til selskapskonkurser slutter jeg meg til hans standpunkt . I personlig konkurser vil det imidlertid kunne tenkes situasjoner hvor man bør være mer nyansert enn som så. Som gjennomgangen viser er det beskyttelsesverdig hensyn på begge sider, og det er kanskje nettopp derfor at loven hittil ikke har gitt en klar løsning på problemet. Selv etter en grundig gjennomgang er jeg ikke sikker på rettstilstanden, og det kan synes som om praksis fungerer uten en klar oppfatning av hva som er gjeldene rett. Jo mer jeg har arbeidet med å finne ut av det, desto mer er jeg blitt klar over behovet for en ny dom.

¹²¹ Haugen (2003) på side 20. <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sitert 7/10-2008].

14 Litteraturliste

Advokatsamfundet - Advokaten som angivare? Nr. 2 2003 Årgang 69.

http://www.advokatsamfundet.se/templates/Commonpage_Advokaten.aspx?id=5709 [sitert 7/10-2008]

Anbefaling fra Konkursrådet. Behandling av straffbare forhold begått i forbindelse med konkurs. 2007. <http://www.konkursradet.no/art/?id=741> [sitert 13/10-2008]

Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik. Straffeprosessloven med kommentarer. Bind I. 2.utgave. Oslo, 1996.

Brækhus, Sjur. Omsetning og kreditt 1. 3. utgave, 3. opplag 1996. Oslo, 1991.

Gisel, Jon, Andenæs, Kristian, Bernt, Jan Fridthjof, Falkanger, Thor, Gjønnnes, Arnhild. Dordi, Matningsdal, Magnus og Aarbakke, Magnus. Jusleksikon. Oslo, 1999.

Gomard, Bernhard. Under medvirken af Michael Kistrup. Civilprocessen. 5. reviderede udgave. København, 2000.

Haugen, Leif O. Advokatfirmaet Grette DA. Advokaters taushetsplikt overfor et konkursbo. 2003. <http://www.konkursradet.no/art/?id=521> [sitert 7/10-2008]

Henriksen, Lars og Lind Pedersen, Troels. Selvinkrimineringsforbudet gjelder også i skifteretten.U.2000B.382. http://www.thomson.dk/pls/onl/ilselog.ip_login [sitert 12/9-2008]

Jahre, Hans-Petter. Ransaking og beslag hos advokater og revisorer i økonomiske straffesaker. Særlig om forholdet til taushetsplikt. Festskrift til Anders Bratholm ... den urett som ikke rammer deg selv. Oslo, 1990.

Karnovs lovsamling Danmark 2001. Bind 3 17.udgave. København, 2002.

Karnov Svensk lagsamling med kommentarer. Band 2. 2002/03. Sjuande upplagan. Stockholm, 2002.

Klundseter, Thorbjørn. Konkurskyldnerens opplysningsplikt og bistandsplikt etter konkursloven § 101, samt konkursboets rett til å kreve opplysninger fra tredjemann. Særavhandling. Oslo, 1996.

Knudtzon, Sigurd. Taushetsplikten på prøve. Leder i Aktuelt nr 2-05.

http://www.simonsenlaw.no/templates/TextPage_508.aspx [sitert 24/9-08].

Konkursrådet: Ny avgjørelse om selvinkriminering i konkurssaker (2007)

<http://www.konkursradet.no/art/?id=750&sok=selvinkriminering> [sitert 6/10-2008]

Lindencrone, Lars Petersen og Werlauff, Erik. Dansk retspleje – med procesreformen 2007/08. 4. Udgave. København, 2007.

Lous, Georg. Sakførers taushetsplikt. En utvikling og vurdering. Oslo, 1960

Moe, Ernst. Praktisk konkurs. 1. utgave. Oslo, 2007

Mæland, Henry John. Kort prosess. Bergen, 2006.

Schei, Tore. Tvistemålsloven med kommentarer. Bind II. Oslo, 1990.

Skoghøy, Jens Edvin A. Tvistemål. Oslo, 1998.

Stenberg-Nilsen rapporten. Et utvalg ledet av Hans Stenberg-Nilsen leverte i 2003 en innstilling om advokatetiske spørsmål:

<http://www.advokatforeningen.no/PageFiles/4373/advokatetiske%20problemstillinger.pdf>

[sitert 7/10-2008]

Svalheim, Knut. Advokaters taushetsplikt. Oslo, 1996

Vestre Landsrets kendelse. U.1997.478/2V http://www.thomson.dk/pls/onl/ilselog.ip_login

[sitert 12/9-2008]

Wiker, Håvard og Ro, Knut. Konkursloven kommentarutgave. Oslo, 2003

Wilhelmsen, Jan-Fredrik/Woxholth, Geir. Juristetikk. 1. utgave. Oslo, 2003.

Forarbeider:

NOU 1972:20

NOU 1997:9

NOU 2001-31 B

NOU 2001:32

Ot.prp.nr.72 (2002-2003)

Ot.prp.nr.51 (2004-2005)

Ot.prp.nr.55 (2005-2006)

Rettsavgjørelser:

EMD-1984-10828

EMD-1991-19187

EMD-1999-50882

Rt. 1967 s.847

Rt. 1983 s.430

Rt. 1989 s.1363

Rt. 1992 s. 949

Rt. 1994 s.1269

Rt. 1998 s.1297

Rt. 1999 s. 507

Rt. 1999 s.1066

Rt. 2001 s. 1113

Rt. 2003 s. 909

Rt. 2004 s.118

Rt. 2004 s.1668

Rt. 2006 s.633

Rt. 2007 s. 932

Rt. 2008 s.158

LB-1998-2968

Dansk rett:

U 1997.478/2V

U 1997.1115

Ufr.2000.1201 H

